

HİTAP

Konulu Vaaz Dergisi

TEFEKKÜR-TEZEKKÜR TEDEBBÜR

İbrahim TOPAL
Ünye Cezaevi Vaizi

Davut CÜM
Korgan İlçe Vaizi

Gökhan Soylu
Altınordu İlçe Vaizi

Ömer GÜLLER
Kumru İlçe Vaizi

ordu.diyamet.gov.tr

ÜCRETSİZ

HİTAP

Konulu Vaaz Dergisi

ORDU İL MÜFTÜLÜĞÜ DERGİSİ

ORDU İL MÜFTÜLÜĞÜ ADINA İMTİYAZ SAHİBİ
VE GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Dr. İsmail ÇİÇEK

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Burhan AL

EDİTÖR

Dr. İsmail ÇİÇEK

YAYIN KURULU

Kasım KARAMAN

Niyazi YILMAZ

Ekrem AKBAŞ

Hasan Basri ÇEDİK

Mustafa AKKAYA

WEB

ordu@diyanet.gov.tr

İL MÜFTÜLÜĞÜ TEMSİLCİSİ

Emrullah ŞAHİN

YAYIN TÜRÜ

Yerel-Süreli

Akyazı Mah. Atatürk Bul. No: 269

Altınordu/ORDU

(0452) 234 04 11-233 05 17- 233 03 95

Faks: 0 452-234 02 08

Facebook: Ordu Muftuluk

Twitter: @orduilmuftulugu

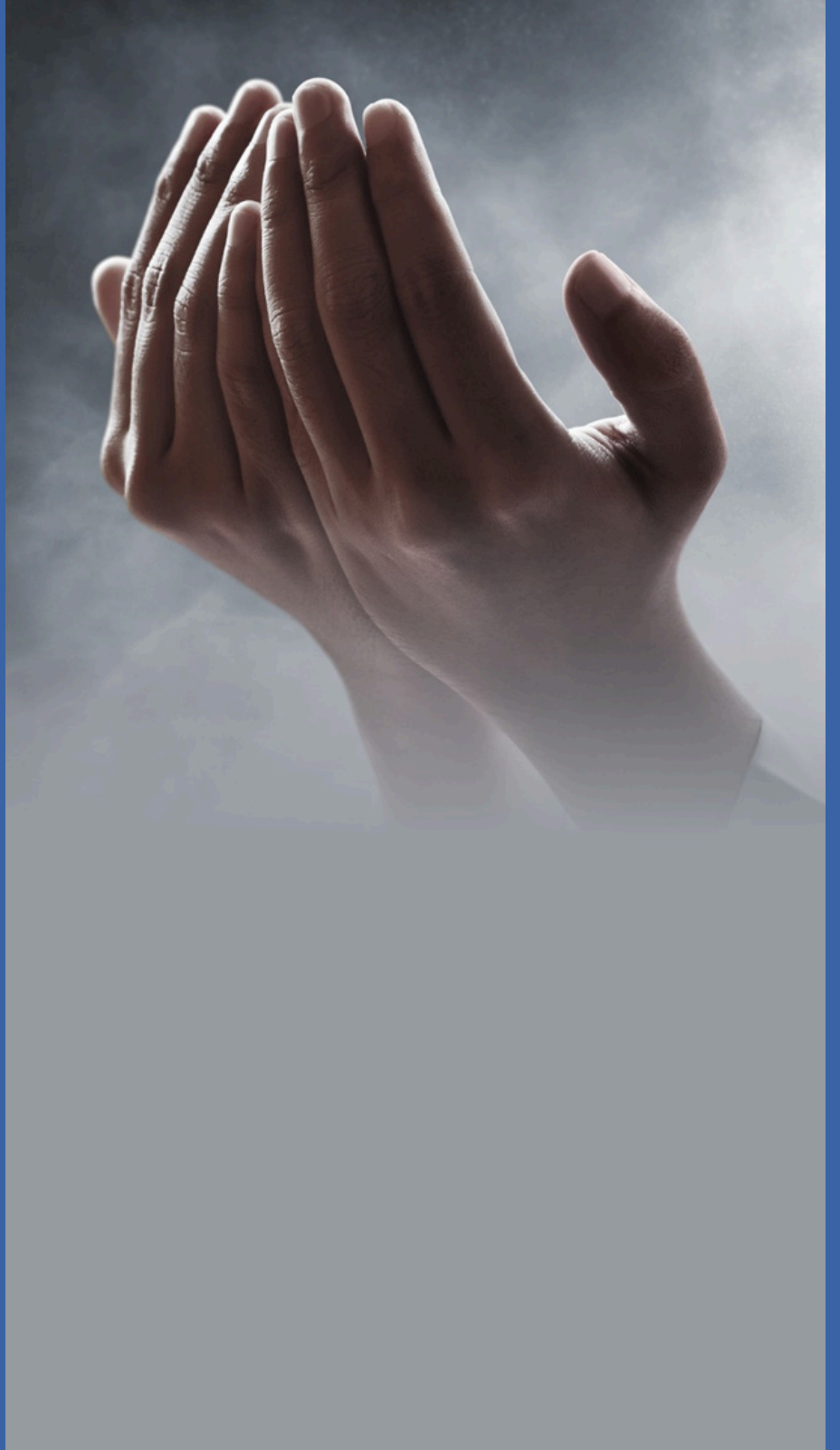
Instagram: ordu_muftulugu

YouTube: Ordu İl Müftülüğü

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NO: 73074

Yayınlanan yazıların hukuki ve bilimsel sorumluluğu
yazarlara aittir.

İÇİNDEKİLER

5

Bizleri yaratan, yaşatan, müminlerden kılana, mağmur etmemiz için bir ömür bahşedene hamd; îmarın mahiyeti beyan eden, dini bize eksizsiz taşıyan, yaşayan, emin elçi Hz. Rasül'e salat; havf ve racâ arası muhasebeyle ömürlerini tartan, ümmeti olmak için uğraş veren tüm kardeşlerime selam olsun.

7

1-TEFEKKÜR”

Kur'ân'da “düşünme” anlamına gelen önemli bir kelime de “تفكر /Tefekkür” dür.

Tefekkür :Bir şey hakkında iyice düşünmek, bir işin sonucunu hesaplamak anlamında terimdir

9

Taberî; “Allâh'ın beyan ettiği hususları akıllarınızla düşünmeniz, o âyetlerde zikredilenleri tedebbür etmeniz/sonuçlarını düşünmeniz ve Allâh'ın bu hususta beyan ettiği delillerden ibret almanız, bunun sonucunda da gereğince amel ve Allâh'a itaat etmeniz için(dir) diye yorumlamaktadır.

15

Ölümüne hükmettiklerini tutar, diğerlerini ise belli bir süreye kadar (hayata) salar. Kuşkusuz bunda iyice düşünenler için dersler vardır.” (Zümer, 39/42.)

20

Bunca nimetleri veren Allah olduğuna göre, insanın görevi de daima diliyle, gönül ve eylemleriyle O'nu anıp nimetlerine şükretmek, nankörlükten sakınmaktır

23

Tefekkür - Tezekkür - Tedebbür

25

Taakkul: Geçmiş ile geleceği birbirine bağlama sürecidir. Geçmişten elde edilen tecrübeleri, geleceğe yönelik kararlar almak için kullanır ve bu iki zaman dilimini düşünsel olarak birleştirir. Bu üç süreç bir araya geldiğinde tefekkür ortaya çıkar.

30

Nasları yoruma tabi tutma metodunun nakli bilgi ile muhtevasında olmayan unsurlar katabileceğinden endişe eden ve bu sebeple rey ve kıyasa başvurmayı tehlikeli bulan ehl-i Eser ile nakli muhtevayı göz ardı etmemekle beraber onun üzerinde akıl yürütmeyi ve naslarda bilgi bulunmayan konularda sonuç çıkarmayı sakıncalı gören ehl-i rey arasındaki fikhin usulüne dair tartışmalar, İslam düşüncesi ve bilhassa hukuk metodolojisi bakımından büyük önem taşır

30

Nasları yorumuna tabi tutma metodunun nakli bilgi ile muhtevasında olmayan unsurlar katabileceğinden endişe eden ve bu sebeple rey ve kıyasa başvurmayı tehlikeli bulan ehl-i Eser ile nakli muhtevayı göz ardı etmemekle beraber onun üzerinde akıl yürütmeyi ve naslarda bilgi bulunmayan konularda sonuç çıkarmayı sakıncalı gören ehl-i rey arasındaki fikhın usulüne dair tartışmalar, İslam düşüncesi ve bilhassa hukuk metodolojisi bakımından büyük önem taşır

34

Kelam ve felsefedeki teorik araştırmadan ziyade deruni müşahedeye ağırlık veren tasavvuf tedebbür teemmül tefekkür ve itibar gibi terimlerle ifade edilen düşünme tarzlarını Ruhi arınmanın bir yolu olarak görür.

38

Kur'an akli olanları yani düşünebilme yeteneği olanları muhatap alan bir kitaptır o yüzden akli olmayanın dini yoktur akıldır insanı değerli kılan sorumlu tutan

40

Tefekkürün Kur'andaki Mahiyeti nedir?

45

Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz. (Yunus, 24)

48

-“Aman Allah'ım! Bakıyorum da sıfır yaşından, yüz küsür yaşına kadar, ölen insanlar var mezarlıkta. Ben şu anda ölmüş olabilirdim. İbadet ve istiğfar hakkımı kaybetmiş olabilirdim. Ama şimdi hayattayım, sana şükür ya Rabbi.

49

İhsana ermeye, sana secdeye geldim, halimi arz etmeye geldim. Beni kabul eyle. Bir kez olsun “Kulum bana geldi” de. Ben bu kulluğumun şerefini her daim yüreğimde hissedeyim. Bu duygularla tekbir alıyoruz ve “Allah'ü Ekber” derken yüreğimizde bu coşkuyu hissediyoruz

57

Kainat kitabının her bir sahifesi, her bir satırı, her bir kelimesi, hatta her bir noktası saatlerce, günlerce düşünüp tefekkür edilse yine de azdır. İnsan nazarını nereye çevirse tevhid delillerini görmektedir. Hiçbir yerde intizamsızlık, ölçsüzlük veya kirlilik görmesi mümkün olmayacaktır. Bu manayı Allah Teala Mülk Suresinde şöyle ifade etmektedir:

63

İnsanların içinde Allah'ı en çok bilen ve Allah'dan en çok korkan Peygamber Efendimiz(sav) olmasına rağmen sık sık : “Yâ Rabbi! Seni bütün eksiklik ve noksanlıklardan tenzih ve tespih ederiz. Biz Seni Sana layık bir marifetle tanıyamadık...” niyazında bulunmuş ve istiğfar etmiştir. (Münâvî, Feyzü'l-Kadîr, II, 520)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

Tefekkür - Tezekkür -Tedebbür

İbrahimTOPAL
Ünye Cezaevi Vaizi

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ
اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ
وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَاصْحَابِهِ وَاتَّبَاعِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ
بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ
رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي
وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي
رَبِّ زِدْنَا عِلْمًا وَالْحَقِّقْنَا بِالصَّالِحِينَ
اللَّهُمَّ عَلِّمْنَا بِمَا يَنْفَعُنَا وَأَرْفَعْنَا بِمَا
عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ
أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
سُبْحَانَكَ لَا فَهْمَ لَنَا إِلَّا مَا فَهَمْتَنَا إِنَّكَ
أَنْتَ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ
إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ ،
أَحْسَنَ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
صلوا على رسولنا محمد
صلوا على طيب قلوبنا محمد
صلوا على شفيق ذنوبنا محمد
اللهم صل على سيدنا محمد وعلي
ال سيدنا محمد

Bizleri yaratan, yaşatan, müminlerden kılana, mağmur etmemiz için bir ömür bahşedene hamd; îmarın mahiyeti beyan eden, dini bize eksizsiz taşıyan, yaşayan, emin elçi Hz. Rasül'e salat; havf ve racâ arası muhasebeyle ömürlerini tartan, ümmeti olmak için uğraş veren tüm kardeşlerime selam olsun. Allah'ın selamı, rahmeti, mağfireti bütün inananların üzerine olsun. Gününüz mübarek, gönlünüz huzur dolsun. Rabbim yuvalarınıza muhabbet, yurdunuza sekinet koysun.

Sohbetimizi birbirini Allah için seven Allah için buğz eden kardeşin kardeşe nasihati kabilinden her birimiz için ahiret azığı sayısın.

كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ
أُولُو الْأَلْبَابِ ﴿٢٩﴾

"Bu Kur'ân mübarek bir kitaptır. Biz onu sana indirdik ki âyetlerini düşünsünler ve akl-ı selim sahipleri ibret alsınlar." Sâd, 38/29.
﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٣﴾﴾
"Biz onu düşünüp anlayasınız diye Arapça bir Kur'ân olarak indirdik."
(Zuhruf, 43/3.)

Muhterem Kardeşlerim!

Akıllı varlık olan insana hitap eden Kur'ân-ı Kerim, tefekküre büyük önem vermiştir. Yüce Allah, ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'den sonra peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar gelip geçen insanlığa birçok peygamberi rehber olarak göndermiştir. Böylece, zaman zaman ve yer yer düşünme yeteneğini kaybetmiş, yolunu şaşırılmış toplumlar, akıllarını başlarına toplamaları için uyarılmış, insan oldukları hatırlatılmış ve kendilerine saadet yolları gösterilmiştir.

Kur'ân, insanı derin bir şekilde düşünmeye, düşünme sonucunda gerekli ders ve İbreti alıp; ona göre davranmaya davet eden mûciz ve mu'ciz bir kitaptır. Zira son İlâhî

Vahiy'de insanlar;
Allâh'ın mahlûkâtı,
evreni,
gökleri,
yeryüzünü,
geceyi ve gündüzü,
rüzgârları ve denizlerde giden gemileri,
yörüngesinde giden ay ve güneşi,
yıldızları,
yağmur bulutlarını ve burada saymakla bitiremeyeceğ imiz daha birçok eşsiz âyet ve alâmetleri düşünmeye, teşvik edilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de, insanın başıboş yaratılmadığı, kendisinin emrine verilen varlıklar ile bu varlıkların yaşadığı dünyanın belli bir gayeye matuf olarak yaratıldığı hatırlatılmakta; göz, kulak, akıl, kalp vb. gibi Yaratıcı tarafından verilen ve insanın düşünmesine yardım eden nimetlerin de farkında olunması gerektiği buyurulmaktadır. Aziz Müslümanlar!

Bu vaazımıza konu olan tefekkür, tedebbür ve tezekkür kelimeleri birbiriyle bağlantılıdır ve şu anlamlara gelmektedir.

Tefekkür :Bir şey hakkında iyice düşünmek, bir işin sonucunu hesaplamak anlamında terim.

Tedebbür: Bir işin sonucunu başından hesaplama, düşünme anlamında bir terim.

Tezekkür : Bir düşünceyi veya teklifi kabul ya da reddetmeden önce onu iyice değerlendirme anlamında terim.

Aziz Müslümanlar!

Vaazımıza konu olan düşünme ile ilgili kavramları ayrı ayrı ele alacağız

1-TEFEKKÜR”

Kur’ân’da “düşünme” anlamına gelen önemli bir kelime de “تفكر /Tefekkür” dür.

Tefekkür :Bir şey hakkında iyice düşünmek, bir işin sonucunu hesaplamak anlamında terimdir.

Tefekkür insana has bir özelliktir. İnsan tefekkür sayesinde diğer varlıkla

rdan ayrılır ve üstün olur. Tefekkür ancak kalpte tasavvuru yapılabilen şeyler hakkında mümkün olur. Onun için, Allah'ın yarattığı varlıklar hakkında tefekkür edilebilir.

Yüce Rabbimiz, Kur’ân'daki pek çok âyette insanları düşünmeye davet etmektedir. Düşünmek, özellikle "derin düşünmek" insanın, âlemleri yoktan var eden, sonsuz güç sahibi Yüce Allah'ı takdir edebilme gücünü, kavrayışını dolayısıyla Allah korkusunu ve Allah'a olan yakınlığını artıran en önemli vesilelerden birisidir.

Kur’ân'ın amacı, bir olan Allah'ın insanlar tarafından bilinmesi ve O'na karşı yapmaları gereken davranışları insanlara bildirmesidir. Allah (c.c), Kur’ân'ın birçok âyetinde “...düşünmez misiniz?” (Nahl, 16/17.), “...düşünen bir topluluk için deliller vardır,” (Bakara, 2/164) “kendi yaratılış gayesini unutup,”

(Zâriyât 52/56.) “gaflet içine dalmaması,” (Enbiyâ 21/1-3.) “kulunu boşuna yaratmadığı,” (Mü’minûn 23/ 115.) gibi ifadelerle düşünmenin önemini haber vermiş ve üzerinde düşünmemiz için sayısız delil yaratmıştır. Kainatta gördüğümüz, farkına vardığımız her şey Allah'ın bir tecellisi ve delilidir. Bu nedenle göklerde, yerde ve bunların arasında bulunan her şey insanın düşünmesi için birer vesiledir. Çünkü düşünen/tefekkür eden insan; Allah'ın yaratılış sırlarını, dünya hayatının gerçeğini, cennet ve cehennem varlığını kavrar. Böylece Allah'ın razı olduğu bir kul olmanın önemini daha iyi anlar. İslam ahlâkını gereği gibi anlar ve yaşamını ona göre ayarlar. Gördüğü her şeyde Allah'ın sıfatlarını tanır. Allah'ın emrettiği şekilde düşünmeye başlar. Bunun sonucu olarak da hem güzelliklerden Yüce Rabbimizin razı olduğu bir şekilde yararlanır, hem de gereksiz kuruntulara, dünyaya yönelik hırsılara kapılarak kendini sıkıntıya sokmaz. Her an Allah'ı yanında hisseder. Bu nedenle tefekkür eden bir kişinin Allah'a olan bağlılığının derecesi, Allah korkusu ve sorumluluk hissi gün geçtikçe artar. Bunlar, düşünen bir insanın dünyada kazanacağı güzelliklerden sadece birkaçıdır.

Aziz Müslümanlar!

Allah'ın Varlığının Delilleri Hakkında Tefekkür

Kur’ân-ı Kerim, Yüce Allah'ın insanı yaratmış olmasını ve kâinatta kurduğu sarsılmaz düzeni, O'nun varlığına ve yegâne yaratıcı olduğuna delil getirir.

Allah'ın varlığı ve birliği hakkında Kur’ân'da zikredilen bu deliller kadar

bizzat Kur’ân'ın, Allah (c.c) tarafından vahy edilmiş olması hakikati de

Allah'ın varlığı konusunda en büyük bir âyet ve delildir. Zira Kur’ân bizi

körü körüne bir imana değil; kendi nefsimiz, kâinat ve canlıların yaratılışı

üzerinde tefekkür ederek, evrendeki bu ahengin ve doğal dengenin bir

tesadüf eseri olamayacağını bilmeye ve bunun mutlaka yüce bir yaratıcının

işi olduğuna inanmaya çağırır.

ilmine, kudretine ve hikmetinin üstünlüğüne delâlet eden, insanların görüp ders ve ibret almasını gerektiren nice delil vardır. İnsanoglu ilmî, fikrî, felsefi ve amelî hayatında bu olaylarla her zaman karşı karşıyadır.

Bu tabiat olaylarını düşünüp bunlardaki incelikleri, bunlara hâkim olan ilâhî kanunları keşfetmesi ve yaratanını tanıması gerekirken o, düşünmeden, ibret almadan bunlara sırt çevirip gider. Halbuki insanoglu bunları düşünüp dikkatli bir şekilde incelese hem dünyada başarılı olacak hem de imanını taklitten tahkike çıkararak kâmil insan (has kul) olma yolunda ilerleyecek ve âhirette mutlu olacaktır.

﴿وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُوقِنِينَ﴾ (20) ﴿وَقِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾ (21)

“Oysaki “Kesin olarak inananlar için yeryüzünde ve kendi nefislerinizde birçok alametler vardır. Hâlâ görmüyor musunuz?” (Zâriyât, 51/20-21.) Kur’an-ı Kerim insanın kendi varlık sebebi üzerinde düşünmesi için bazen ayrıntılara inerek bazen da genel bakış sağlayarak onu ilâhî kudretin evrendeki işaretlerine dikkatle bakmaya davet eder.

Kur’an-ı Kerim’de Allah’ın varlığına dair birçok âyeti kerime vardır. Zaten istenen Allah’ın kendisini değil varlığının delillerini zikrederek tefekküre kapı aralamaktır. Hac sûresi 46. âyeti

kerimede Hak Teâlâ,

﴿أَلَمْ يَسْبُرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونْ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾ (46)

“Yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, düşünecek kalpleri, işitecek kulakları olsun? (Dolaştılar, ama ibret almadılar). Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler (kalp gözleri) kör olur,” (Hac, 22/46.) buyurarak yeryüzünü gezip dolaşsaydınız hiçbir şeyin kendiliğinden olmadığını görürsünüz

Aziz Kardeşlerim!

Mahlûkât Üzerine Tefekkür Görülüyor ki insanın bilgisinin artması ve davranışlarının düzelmesi, tefekkürle başlar.

Onun için Yüce Allah, Kur’an’da yaratmış olduğu nimetler üzerinde düşünmeye davet eder:

﴿يُنَبِّئُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الشَّمْرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (11)

“Allah o su ile size ekin, zeytin, hurma, üzüm ve daha türlü türlü ürünler de bitirir. İşte bunda düşünen bir topluluk için büyük ibret vardır.” (Nahl, 16/11.)

Yüce Rabbimiz bir başka ayette sahip olunan varlıkların elden gitmesi karşısında düşünmeye davet ediyor:

﴿أَيُّدٌ أَحَدَكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَابٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ بَيِّنَ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ﴾ (266)

“Sizden biri arzu eder mi ki, hurma ve üzüm ağaçlarıyla dolu, içinde ırmaklar akan ve kendisi için orada her çeşit meyvenin bulunduğu bir bahçesi olsun da bakıma muhtaç çoluk çocuğu varken kendine ihtiyarlık gelip çatsın, bahçeye de içinde ateş bulunan bir kasırga isabet ederek yakıp kül etsin! Düşünesiniz diye Allah önünüze açık işaretler koyuyor.” (Bakara 2/266.)

Taberî; "Allâh'ın beyan ettiği hususları akıllarınızla düşünmeniz, o âyetlerde zikredilenleri tedebbür etmeniz/sonuçlarını düşünmeniz ve Allâh'ın bu hususta beyan ettiği delillerden ibret almanız, bunun sonucunda da gereğince amel ve Allâh'a itaat etmeniz için(dir) diye yorumlamaktadır. Sonsuz güç sahibi Yüce Allah (c.c) inkar edenlerin durumunu şöyle bildirmektedir:

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ
عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ ﴿٧﴾
أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ
وَإِجْلٍ مُّسَمًّى وَإِن كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ
بِلِقَائِي رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾

"Onlar dünya hayatının sadece görünen yüzünü kısmen bilirler; âhîret hakkında ise tamamen gaflet içindedirler. Kendi kendilerine bir düşünmezler mi? Allah gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunanları ancak hikmet temelinde, belli bir süreye kadar kalmak üzere yaratmıştır. Fakat şu bir gerçek ki insanların birçoğu rablerine kavuşmayı hâlâ inkâr etmektedir." (Rûm, 30/7-8.) İnsan için hem kendisinin hem de dünyanın yaratılış amacını kavramak önemli bir konudur. İnsan düşünmeye ilk bunlarla başlayabilir. Nitekim Kur'an, dünya üzerinde var edilen şeylerin yaratılış amaçlarını şöyle açıklar:.)

أَنَا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ
أَحْسَنُ عَمَلًا ﴿٧﴾

"Biz, kimlerin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi oranın süsü yaptık." (Kehf, 18/7.) Âyette de ifade edildiği gibi yeryüzündeki tüm bu nimet ve güzelliklerin yaratılış amacı insanı sınamaktır. Allah (c.c) geçici olan bu dünya nimetleriyle kullarını imtihan eder. Düşünen insan bu noktada şunu anlar ki; eğer bu dünya bir sınav yeri ise o zaman bunun sonunda bir hesap günü de vardır ve insanlar dünyada yaptıkları davranışların karşılığını ödül ya da ceza olarak alacaklardır. Diğer bir deyişle Allah'ın ilahi adaleti tecelli edecektir. İnsanı düşünmeye sevk ve teşvik eden çok sayıda âyete bakıldığında düşünmenin önemli bir kulluk görevi olduğu açıktır.

Allah (c.c), Kur'an'da müminlerin her koşulda düşündüklerini ve bu düşüncelerinden fayda verecek sonuçlar çıkardıklarını şöyle bildirmektedir:

إِن فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ
وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩٠﴾
الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقَعُودًا وَعَلَى
جُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ
فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩١﴾

"Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışında, gündüzle gecenin ardı ardına gelişinde akıl sahipleri için ibretler vardır. Onlar ayakta, otururken ve yaslanmışken Allah'ı zikredip göklerin ve yerin yaratılış hakkında tefekkür ederler." (Âl-i İmrân, 3/190)

Âyette de bildirildiği gibi müminler düşünen insanlar oldukları için, yaratılıştaki mucizevi yönleri görebilmekte ve Allah'ın kudretini ve ilmini anlayabilmektedirler. İnsan mahlûkatın en şerefli olarak yaratılmıştır. Bütün kâinat içinde en mükerrem ve en şerefli şekilde yaratılan insanı bu ideal seviyeye ulaştıran bazı özellikler vardır. Bu özelliklerin en üstünü hiç şüphesiz tefekkür etme kabiliyetidir. Tefekkür etme özelliği bütün mahlûkat içinde kemal noktada sadece insana mahsus bir özelliktir. İnsana mahsus olan bu yüksek kabiliyet ve seciye Kur'âni tefekkürle mayalandığı zaman gerçek ve ideal hüviyetini kazanmış olacaktır. Çünkü bütün ilahî marifet dairelerinde dolaşmak ve ruhî olgunlaşmayı elde etmek, maddî-manevî, ilmî ve teknolojik bütün gelişme ve icatların temel mihrak noktasını teşkil eden tefekkürdür. İşte Kur'an'ın kazandırdığı tefekkür anlayışı, beşerî tefekküre bir nevi ruh ve hayat olmaktadır. (Akgün, İbrahim, "Kur'an Perspektifinde Tefekkür ve Vasıtaları," İğdır Üniversitesi İlahiyat Fak. Der. Nisân 2013, S. 1, s. 57.)

Geçmiş toplumların hayat hikâyeleri, göklerin yaratılışı, güneş, ay, gece, gündüz, yer, gök, kara, deniz ve diğer varlıkların insanın hizmetine verilmesi, kainatın düzenli olarak yönetilmesi, yerin hayata elverişli oluşu, dağların, ovaların, nehirlerin, meyvelerin, bitkilerin, hayvanların var edilişi, insanın topraktan yaratılışı, evlilik ile eşler arasında sevgi ile şefkatin oluşması, uyku gerçeği, arının bal yapması, bütün yaratıkların insanın hizmetine sunulması, kevnî ve kitabî âyetler, darb-ı meseller ve geçmiş kavimlerin kıssaları ve benzeri misaller anlatıldıktan sonra bütün bunlarda düşünen toplumlar için ibretler bulunduğu bildirilmiştir. Bu düşünmeye teşvik eden ibretlik misalleri sizlere aktarmak istiyorum.

Kur'an-ı Kerim geçmiş toplumların başına gelen hayat hikâyelerinden bahsederek düşünmeye teşvik etmektedir:

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوِيَّهٖ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَتَرَّكَهُ يَلْهَثُ ذَلِكُمْ مِثْلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصُصْ الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾

“Eğer biz isteseydik o kişiyi delillerimizle yüceltirdik. Fakat o dünyaya saplanıp kaldı, hevesinin peşine düştü. İşte böylesinin hali, kovsan da bıraksan da hep dilini çıkarıp soluyan köpeğin haline benzer. Âyetlerimizi yalan sayan topluluğun durumu işte böyledir. Şimdi sen bu kıssayı anlat, umulur ki iyice düşünürler.” (A'râf, 7/176)

Yüce Rabbimiz insanın istifadesine sunulan nimetler hakkında düşünmeye davet ediyor: **أَنَّمَا مِثْلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازْبَيَّتْ وَظُنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَيْهَا أَمْرًا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾**

“Dünya hayatı gökten indirdiğimiz bir su misalidir ki, insanların ve hayvanların yediği yer bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Yeryüzü bu güzelliğe kavuşup süslendiğinde ve sahipleri bu güzellikleri kendi güçlerine bağladıklarında oraya, bir gece vakti yahut güpegündüz emrimiz ulaşır da onu –sanki dün de yokmuş gibi– kökünden biçilmiş hale getiririz. Düşünenler için âyetlerimizi işte böyle açıklıyoruz.” (Yunus, 10/24.)

Dünya hayatındaki güzelliklerin gelip geçici olduğu, onları veren Allah'ın bir gün geri alacağı, dünyada yapıp ettiklerimizin hesabını da öbür dünyada bizden soracağı, ayette, anlatımın gücünü arttırmak için edebî bir benzetmeyle ifade edilmektedir.

Muhterem Müslümanlar!

Coğrafi Olaylar İle İlgili Tefekkür

Allah (c.c) her şeyi insanların istifadesine sunmuştur. Kur'an'da gece ve gündüzün oluşumu şöyle bildirilmektedir:

İnsanları bu olumlu tefekküre davet eden Rabbimiz Şöyle buyurmaktadır: **وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِي وَأَنْهَارًا وَمِن كُلِّ الشَّجَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾**

“Yeryüzünü enine boyuna uzatan, onda sabit dağlar ve ırmaklar meydana getiren, orada meyvelerin her birinden çiftler çiftler yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O bürüyüp örtüyor. Düşünen insanlar için şüphesiz bütün bunlarda ibretler vardır.” (Ra'd, 13/3)

Yeryüzünün enine boyuna uzatılmasından maksat, yer küresinin çeşitli jeolojik oluşumlar neticesinde bugünkü halini alması ve arazi yapısı itibariyle üzerinde dolaşmaya, barınmaya, korunmaya, ziraat yapmaya ve beşerî ihtiyaçların gereği olan başkaca faaliyetlerde bulunmaya, uygarlık kurmaya elverişli kılınması, kısaca gerek insan gerekse diğer canlıların hayatlarını sürdürmeleri için lüzumlu olan özellikleri taşır hale getirilmesidir.

Allah Teâlâ'nın yeryüzünü yaşamaya elverişli olarak yaratmış olması, bunun için yer küresinin dengesini sağlayacak dağlar, tarım ve hayvancılığa elverişli ovalar, vadiler, yaylalar, nehirler, çeşit çeşit meyveler meydana getirmiş olması, O'nun büyüklüğünü ve kudretini gösteren delillerdir. Allah canlı varlıkları erkekli dişili yarattığı gibi bitkileri de erkekli dişili yaratmıştır. Bitkiler de erkek ve dişî tohumların birleşmesiyle ürün verir. Bazı türlerde erkek ve dişî organlar ayrı bitkilerde olduğu halde çoğunda aynı çiçekte olur. Bunlar Allah'ın kudretini gösteren delillerdir.

Cenab-ı Hak, bir çok ayette dikkatleri rahmet kaynağı olan suya çekerek şöyle buyurmaktadır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ يَنَابِيعَ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ
زَرْعًا مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهَيِّجُ فَتَرِيهِ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَجْعَلُهُ حُطَامًا إِنَّ فِي ذَلِكَ
﴿لَذِكْرَى لَأُولِي الْأَبْصَابِ﴾ ٢١

**“GÖRMEDİN Mİ ALLAH’IN GÖKTEN SU İNDİRİP ONU
YERDEKİ KAYNAKLARA AKITTIĞINI? SONRA
ONUNLA DEĞİŞİK RENKLERDE ÜRÜNLER BİTİRİR,
SONRA BU BİTKİLER GELİŞİP OLGUNLAŞIR;
ARDINDAN ONUN SARARDIĞINI GÖRÜRSÜN,
SONUNDA ALLAH ONU KIRILIP UFALANMIŞ HALE
GETİRİR. KUŞKUSUZ BUNDA AKIL İZ’AN SAHİPLERİ
İÇİN BİR DERS VARDIR.” (ZÜMER, 39/21.)**

يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي
﴿ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ ١١

**“ALLAH O SU İLE SİZE EKİN, ZEYTİN, HURMA, ÜZÜM
VE DAHA TÜRLÜ TÜRLÜ ÜRÜNLER DE BİTİRİR.
İŞTE BUNDA DÜŞÜNEN BİR TOPLULUK İÇİN BÜYÜK
İBRET VARDIR.” (NAHL, 16/11.)**

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ
عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَفُورُ

Mülk 67.2 - “O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için ölümü ve hayatı yaratandır. O, mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”

Öyle kulluk çıkaralım ki gönderildiğimize değsin. Öyle iyilik hikâyeleri biriktirelim ki huzurunda anlattığımızda kurtuluşumuza gerekçe olsun.

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ
وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا
وَلَكِنَّ قُلْتَ إِنَّكُمْ مَبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ
الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ

Hûd 11.7- “O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı konusunda sizi imtihan için, henüz Arş’ı su üstünde iken gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratandır. Böyle iken “Ölümden sonra şüphesiz diriltileceksiniz” desen, inkârcılar “Mutlaka bu, apaçık bir büyüdür” derler.”

“Gökten indirilen su”, Kur’an’ın en çok başvurduğu kozmik delillerdendir. Bunun sebebi de, bütünüyle hayatın varlığı ve devamının suya bağlı bulunması ve suyun yararlanılabilir hale gelmesinde yağmurun taşıdığı önemdir. Bütün gezegenler içinde dünyanın bilinen en farklı özelliği, Allah’ın burada suyu yaratmış olmasıdır. Ayrıca yağmurun insan ve diğer canlılar, bitkiler için taşıdığı özel önem dolayısıyla konumuz olan âyette de görüldüğü gibi Kur’an’da yağmur ve onun sonuçları sayesinde elde edilen bazı temel ürünler bilhassa hatırlatılmakta, Allah’ın bu benzersiz lutfuna dikkat çekilerek bunlar üzerinde düşünmek, lutf sahibini tanıyıp şükretmek gerektiği bildirilmektedir.

Allah Teâlâ dikkatleri başka yerlere ve olaylara çekerek şöyle buyuruyor:

وَهُوَ الَّذِي يُحِبُّ وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ
﴿وَالنَّهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ﴾ ٨٠

“Gece ile gündüzün birbirini takip etmesi de O’na aittir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?”
(Mü’minûn, 23/80.)

وَسَخَّرَ لَكُمْ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾

“O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Bütün yıldızlar da O'nun emri ile sizin hizmetinize verilmiştir. Şüphesiz bunlarda aklını kullanan bir millet için ibretler vardır.” (Nahl, 16/12.)

﴿يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ﴾
“Allah geceyi gündüze, gündüzü geceye çevirir; gören ve düşünenler için bunlardan alınacak ibretler vardır.” (Nûr, 24/44.)

وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَاتٍ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا
فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلَنَاهُ تَفْصِيلًا
﴿١٢﴾

“Biz geceyi ve gündüzü birer nişan olarak yarattık. Nitekim rabbinizin nimetlerini arayasınız, ayrıca yılların sayısını ve hesabını bilirsiniz diye gecenin nişanını siler, aydınlatıcı olarak gündüzün nişanını getiririz. İşte biz her şeyi açık açık anlattık.” (İsra, 17/12.)

Şüphesiz göklerin ve yerin yoktan var edilmesinde, göklerin yükseklik ve genişliğinde, yerin ise alçaltılıp kesafet kazanmasında, hayat için elverişli oluşunda, göklerde bulunan harikulade düzen, belli yörüngelerde seyreden yıldızlar, gezegenler, galaksiler, denizler, dağlar, nehirler, ekinler, bitkiler, meyveli ve meyvesiz ağaçlar ve madenlerde, zengin kaynaklarında, mevsimlere ve bölgelere göre sene boyunca uzayıp kısalarak bazen de eşitlenerek gece ile gündüzün ardı arkasınca gelmesinde şüphesiz Allah'ın varlığına, kudretinin mükemmelliğine, azametine delalet eden birçok belgeler, âyetler vardır. Ancak bunların farkına varabilmek, eşyayı gerçek şekilleri üzere idrak eden ve akılsız, sağır ve dilsizler gibi olmayan olgun akıl sahiplerinden beklenen bir harekettir. (Zuhaylî, Vehbe, Tefsirü'l-Münir, (ter. Hamdi Arslan, Dr. Ahmet Efe, Beşir Aryarsoy, Nûrettin Yıldız), Risale Yay., İst. 2005, II, 457.)

Muhterem Müslümanlar!

Kıssalar Ve İbretlik Olaylar Hakkında Tefekkür

İslam Dininin öğretiminde ilk başvuru kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, birçok defa kıssalara yer vermiştir. Kur'an'ı Kerim'deki kıssalar, özellikle peygamberlerin anlatıldığı kıssalar geniş bir yer tutmakta ve etkili bir üslupla ele alınmaktadır. İslam tarihi boyunca bu kıssalar dilden dile aktarılmış ve din öğretiminin vazgeçilmez bir malzemesi olmuştur.

Kur'an'ın kıssaları ibret alınması içindir. Sonuçta herkes kendisine uygun bir şeyler bulup ibret alır ve hayatına yansır. İsmail Cerrahoğlu, “Kur'an'ı Kerim'deki kıssalardan maksat, tarihi olayların kronolojik olarak anlatılması değildir. Ancak, geçmiş peygamberlerin ve milletlerin başlarına gelenlerden bir ibret dersi almamız istenmektedir. Bu sebepten dolayı kıssaların bazıları birkaç kere tekrar edilmiştir. Kur'an; hadiselerin teferruatına değil, kendi gayesine uygun ve insanların müşterek problemleri olan yönlerini seçer. Bu hadiseler muhtelif sûrelerde anlatıldığı halde, her defasında bir tazelik ve tatlılık kazanır” demektedir. (Cerrahoğlu, İsmail, Tefsir Usulü, Ankara Ün. İlahiyat Fak. Yay., Ank. 1976, S. 132. s. 172.)

Kıssaların amaçları Hud sûresinde şöyle ifade edilmiştir.

﴿وَكَلَّا نَقْصُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُنَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٌ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ ١٢٠

“Peygamberlerin haberlerinden, senin kalbini sağlamlaştıracak her şeyi sana anlatıyoruz. Bu, Kur’ân’da sana hak gelmiştir. İnananlar için ise bir öğüt ve ibret gelmiştir.” (Hûd, 11/120.)

Âyetten de anlaşılacağı üzere imanın yerleşmesi ve iradenin sağlamlaşması açısından önemi anlaşılmaktadır. Kıssalarda, insanların hem aklına hem duygularına yön vermek mümkün olduğundan

kıssalar tefekkür açısından çok önemli yer tutmaktadır.

Ankebût Sûresinde temsillerin gayesini açıkça görmekteyiz. Hak Teâlâ

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ﴾ ٤٣

“İşte bu temsilleri biz insanlar için getiriyoruz. Onları ancak bilginler düşünüp anlarlar,” (Ankebût, 29/43.) buyurmaktadır.

Kur’ân’daki kıssalara genel olarak baktığımızda sonra gelen milletlerin kendilerinden önce gelen milletlerin hallerinden ders almadıklarını, akıllarını kullanmadıkları ve aynı hataya düştüklerini Allahû

Teâlâ haber vermektedir.

﴿قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ أَنْظِرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ﴾ ١١

“De ki: Yeryüzünde dolaşın, sonra (hakikati) yalan sayanların sonunun nasıl olduğuna bakın!” (En’âm, 6/11.)

Başka bir âyette de

﴿وَأَنْتُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ﴾ ١٣٧ ﴿وَبِالْإِيلِ افَلَا تَعْقِلُونَ﴾ ١٣٨

“Şüphesiz sizler (yolculuklarınız sırasında) sabah akşam onların (harap olmuş) yurtlarına uğrayıp duruyorsunuz. Hâlâ düşünmeyecek misiniz?

(Sâfiât, 37/137-38.)

Bu ve benzeri âyetlerden çıkaracağımız sonuç; başlarına bir azap gelmesi yahut başlarına taş yağması değildir. Bu kıssalar; Kur’ân’da boşuna, hikâye olsun diye anlatılmamaktadır. Bunlar tamamen gerçeklerdir. Size bunları anlatıyoruz ki ibret alınız da Allah’a (c.c) kulluk vazifenizi gereği gibi yerine getiresiniz. Yoksa eski milletler gibi siz de helâk olursunuz. Bunun için iyice düşünüp ibret almanız gerekmektedir.

Yüce Rabbimiz eşler arasında sevgi ve muhabbetin düşünenler için ibret olduğunu vurgulamaktadır:

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ

بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

“Onlara ısınıp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O’nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için derler vardır.” (Rûm, 30/21.)

“Sevgi ve şefkat duyguları” şeklinde tercüme edilen meveddet ve rahmet kelimeleriyle ilgili olarak tefsirlerde değişik yorumlar yapılmıştır; bunların ortak noktası şudur: “Eş olma” hissini ve olgusunun, kan hısımlığına dayalı olmaksızın hatta – çoğu defa– yakın zamana kadar birbirlerini tanımayan iki ayrı cinsi çok güçlü psikolojik ve biyolojik bağlarla birbirine bağlaması, bunun üzerine insana yaraşır bir üreme ve yaşama biçiminin yani temelinde iffet anlayışı bulunan, karşılıklı güven, sevgi ve esirgeme duygularıyla geliştirilen aile kurumunun bina edilebilmesi, yüce Allah’ın insanlığa en büyük lütuflarındandır. Ayette ifade buyurulduğu üzere iyi düşünen kimseler için bundan çıkarılacak önemli derler vardır.

Aziz Kardeşlerim!

Ölüm Hakkında Tefekkür Kur’ân, insanlara öldükten sonra tekrardan diriltileceklerini haber verirken ölüm ve sonrasında bahsederek insanın aklına ve duygusuna hitap etmiş, etrafında gördüklerini düşünüp bunları yaratan, sonra yok eden, sonra tekrar var eden güç, tüm bunları nasıl yapıyorsa, kulunu da ölümünden sonra tekrardan diriltecek kudrete sahiptir diye düşünmesini onlardan istemiştir. Çünkü Allah (c.c), insanı yoktan var etmiştir. Yoktan var etmeye gücü yetenin, yaratıcısının huzuruna çıkması için (Bakara, 2/ 28.) insanı yerden ot bitirir gibi canlandırması (En’âm, 6/ 95.) hiç de zor değildir. (Atahan, a.g.e., s. 90.)

Zümer sûresindeki âyeti celile ölümün mekâna bağlı olmadığını, zamanı gelince, kimini uykusunda kimisini uyanırken yakalandığını bildirmektedir.

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فِيمَسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

“Allah, ölüm vakitleri geldiğinde insanları vefat ettirir, ölmeyenleri de uykularında ölmüş gibi yapar.

■ **Ölümüne hükmettiklerini tutar, diğerlerini ise belli bir süreye kadar (hayata) salar. Kuşkusuz bunda iyice düşünenler için dersler vardır.” (Zümer, 39/42.)**

Bu kainatın bir yaratıcısının, sahibinin ve idare edicisinin varlığını akıl yoluyla idrak eden ve buna tam olarak inanan bir insan için artık olumun mahiyetini anlamak zor olmuyor. Hatta böyle bir insan için artık olum, daha güzel bir aleme geçiş ve önceden o aleme gitmiş sevdiklerine bir kavuşma anlamına geldiğinden, güzel bir hadise, hasretle beklenen bir durum oluyor. (Tezer, İsmail, “Tegmark’ın Denenmemiş Deneyi ve Ahiret,” Zafer Dergisi, Sakarya Aralık 2010, S. 408, s. 23.)

Rabbimiz insana verilen nimeti hatırlatmakta:

وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٣﴾

“Ayrıca O, göklerde ve yerde ne varsa hepsini kendinden bir lütf olarak emrinize vermiştir. Bütün bunlarda düşünenler için işaretler vardır.” (Casiye, 45/13.) buyurmaktadır.

Yine kâinat kitabına dönülmekte, deniz, kara ve göklere dikkat çekilerek hem bunların yaratıcı bulduran bir gözle okunmasına hem de buralardan insanlara sunulan nimetler sebebiyle Allah’a şükredilmesine yönlendirme yapılmaktadır. Kur’an’a dikkat çekilmesi, onun öneminin ve niteliklerinin açıklanması, dolaylı olarak

“doğru düşünme, nimetlerden hakkıyla yararlanma ve onları lutfeden Allah’a şükretme vazifelerini yerine getirmek için” insanların, Kur’an’ın rehberliğine muhtaç olduklarının altını çizme amacına yöneliktir. Mümin hem aklını ve duyu organlarını kullanarak kâinat kitabını okuyacak, hem de Kur’an’ı okuyarak ilâhî irşattan istifade edecektir; bu takdirde iki kanat elde edilmiş olacak, tek kanatla ulaşılmaması mümkün olmayan bilgi ufuklarına, aşkın hedeflere ulaşılacaktır.

لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْنَاهُ خَاشِعًا مُّصِيدًا مَنْ خَشِيَ اللَّهَ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢١﴾

“Şayet biz bu Kur’an’ı bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, onu Allah korkusundan titremiş ve paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlar düşünsünler diye veriyoruz.” (Haşr, 59/21.)

Hemen bütün milletlerin edebiyatlarında heybetin, sağlamlığın ve yüksekliğin sembolü olarak yer alan ve yeryüzünde başı göğe değen yegâne coğrafi unsur gibi düşünüldüğünden insanların tasavvurlarını çokça etkilemiş olan dağ motifi üzerine kurulu bir temsile yer verilmektedir. Ayetin sonunda belirtildiği üzere burada herkesin anlatılmak istenen manayı kolayca kavrayabilmesi için somut bir örnekten yararlanılmıştır; asıl amaç, Kur’an’ın içerdigi mesajın

önemini ve ona muhatap olan insanın ne büyük sorumluluk altında bulunduğunu vurgulamaktır. Bu örnekle ilgili açıklamaları şöyle özetlemek mümkündür: Şayet bir dağa insana verildiği gibi şuur verilmiş olsaydı o heybet timsali eğilmez dağ bile Allah'ın sıfatlarını bilmenin ve sorumluluk duygusunun sonucu olarak O'nun azameti, kudreti ve evrendeki mutlak egemenliği karşısında sonsuz bir saygıyla eğilirdi; ama bununla kalmaz, O'na kulluk etmek için kendini parçalardı. İnsanlar ise genellikle omuzlarındaki yükü hissetmemek için direnmekte ve gaflet içinde ömürlerini tüketmektedirler. Burada dikkat çeken bir husus, yine ayetin sonunda ifade edildiği üzere, bu örnekten sonuç çıkarmanın da yine insana, daha doğrusu onun muhakeme yeteneğini kullanmasına bağlı olmasıdır.

Bütün başarıların, buluşların, bilimsel, teknik ve teknolojik gelişmelerin temelinde tefekkür vardır. Düşünen, aklını kullanan, ibret alan ve nankörlük etmeyen fert ve toplumlar gelişir, huzurlu ve mutlu olur. Bu sebeple İslam; tefekkürü, ibadetler arasında sayarken insanı son ilahi kitap olan Kur'ân-ı Kerim üzerinde de düşünmeye teşvik etmiştir. (Karagöz, İsmail, "Tefekkür" md., Dini Kavramlar Sözlüğü, D.İ.B. Yay., Ank. 2006, s. 642.)

Muhterem Müslümanlar!
Rahmet Peygamberinin hayatında tefekkür Kur'ân-ı Kerim'in ilk müfessiri olan Hz. Peygamber; akıl, tefekkür ve muhakemeye büyük önem vermektedir. Kur'ân'ın manasını insanlara azar azar ve anlama kabiliyet ve kapasitelerine göre açıklayıp anlatmıştır. Kesinlikle körü körüne ezberciliğe müsaade etmemiştir. Onun, aklını kullanma, düşünme, çalışma ve ilim elde etmeyle ilgili pek çok beyanları, emir ve tavsiyeleri vardır. Hz. Aişe (r.a)'den nakledilen şu hadis, Hz. Peygamber'in akla verdiği önemi belirtmektedir: Hz. Aişe bir gün, Hz. Peygamber'e: "Ey Allah'ın Resulü! İnsanlar dünyada birbirinden ne ile üstün olurlar diye sordum diyor. Hz. Peygamber de: "Akıl ile. Kimin aklı üstün ise, onun diğeri üzerinde bir üstünlüğü vardır" şeklinde cevap veriyor ve aralarındaki konuşma şöyle devam ediyor:
- Ahiretteki üstünlük ne iledir?
- Akıl iledir. ·
- Peki, herkes kendi yaptığı iş ölçüsünde mükafat görmeyecek mi?
-Ey Aişe! Her fert, ancak Allah'ın kendisine verdiği akıl kadar iş yapmayacak mıdır? Binaenaleyh, dünyada yaptığı işler, akılları nispetindedir. Ahiretteki mükafatları da bu işlere göre verilir." (Tirmizi, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. Hasen el-Hakim, Nevâdiri'l-Usûl fi Ma'rifeti Ahbârî'r-Rasûl, İlim Yay., İst. 1876, s. 241.)
Kaynaklarda Hz. Peygamberden, tefekkürün önemini belirten ve tefekkür edilmesini emreden birçok hadis nakledilmektedir. Hadis-i şeriflerde tefekkür kavramının fazileti yanında tefekkür ameliyesinin de bir sınırının olduğu ve bu sınırların nerelere kadar uzandığı belirtilmektedir. Bu sınır Cenab-ı Hakk'ın zatına kadardır. "Bir saat tefekkür, bir yıl ibadet (nafile)ten hayırlıdır." (Aclûnî, İsmâil b. Muhammed, Keşfü'l-Hafâ ve Müzîlül-İlbâs, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1985, 1, 370.)

"Allah'ın yaratıkları üzerinde tefekkür ediniz; zatı hakkında tefekküretmeyiniz. Zira siz, O'nun zatının mahiyetini bilemezsiniz." (Süyütî, Hafız Celâluddin, el-Camiu's-Sağır, Ma'rife Yay., Mısır ths., I, 136; Acluni, a.g.e., I, 371.)

"Allah'ın eserleri üzerinde tefekkür ediniz. Zatı hakkında tefekkür etmeyiniz." (Süyütî, a.g.e., I, 136.)

Hz. Muhammed (s.a.s)'e en çok etki eden âyetlerden biri, tefekkürle ilgilidir. İki kişi Hz. Âişe (r.a)'ı ziyaret etmişler. Onlardan biri, "Hz. Muhammed (s.a.s)'de gördüğünüz etkileyici bir şeyi bize anlatır mısınız?" deyince, Hz. Âişe (r.an) şöyle demiştir:

"Rasûlullah (s.a.s) bir gece kalktı, abdest alıp namaz kıldı. Namazda çok ağladı. Gözlerinden akan yaşlar sakallarını ve secde yerlerini ıslattı. Sabah ezanı için gelen Hz. Bilâl (r.a): "Ya Rasûlullah (s.a.s)! Geçmiş ve gelecek bütün günahlarınız affedildiği halde, sizi ağlatan nedir?" deyince, o: "Bu gece Yüce Allah (c.c) bir âyet indirdi.

Beni bu âyet ağlatmaktadır" dedi ve âyeti okudu: "Göklerin ve yerin yaratılışında, gecenin ve gündüzün gidip gelişinde elbette akıselim sahipleri için ibret verici deliller vardır" (Al-i İmrân, 3/190.) Ondan sonra Rasûlullah (s.a.s): "Bu âyeti okuyup da üzerinde tefekkürde bulunmayan, düşünmeyen kişilere yazıklar olsun" dedi. (İbn Kesîr, Ebû'l Fidâ İsmail ed-Dimeşkî, Tefsîrül Kur'ânî'l-'Azîm, Daru'l-Kur'ânî'l-Kerim, Beyrut 1981, I, 440; Kurtubî, a.g.e., IV, 197.) Bundan da açıkça anlaşıldığı gibi, insanın en mühim ve asli vazifesi tefekkürdür. Demek ki, matlup olan, sadece bu âyetleri okumak değil, aynı zamanda onlar üzerinde düşünmek, muhakeme yürütmek ve onlardan ibret almaktır. (Taberî, a.g.e., IV, 209.) Tefekkür etmek Rasûlullah (a.s)'ın çok hoşuna giderdi. Peygamberliğine yakın zamanlarda yalnızlık kendisine sevdirmişti. Bu yüzden Hıra mağarasına giderek günlerce tefekkür ederek mağarada kalırdı. Onun bu tefekkürü aynen atası Hz. İbrahim (a.s)'de olduğu gibi yerin ve göklerin yaratılışını düşünmekten ibaretti. O günlerde kâinat ve onun Rabbi hakkında tefekkür eden Hz. Muhammed (s.a.s), daha sonraki hayatlarında da devamlı tefekkür halindeydi. Onun için rahatlık söz konusu değildi. Lüzumsuz yere hiç konuşmazdı. Sükûtu konuşmasından uzun sürerdi. Söze başlarken de sözü bitirirken de hep Allah'ın ismini zikrederdi. (Topbaş, a.g.e., s. 21.) Tefekkür edildiği zaman verilen nimetlere karşı bir ülfet meydana gelmektedir. Her gün karşılaşılan nimetlerin nasıl geldiği, nereden geldiği, neye yaradığı üzerinde insan düşündüğü zaman gerçeklerle karşılaşacaktır. Dolayısı ile doğruyu bulma yolunda adım atacaktır. Bu nedenle Peygamberimiz de Müslümanları düşünmeye teşvik etmektedir. Rasûlullah (s.a.v) bir kudsi hadiste, Allah (c.c) hazretlerinin şöyle söylediğini haber verdi: "Allah'ın eli doludur. Gece ve gündüz arkası kesilmez infaklar onu azaltmaz. Arz ve semavatın yaratılışından beri Allah'ın infak ettiklerini düşün! Bunlar O'nun elinden hiçbir şey eksiltmemiştir." (Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl, el-Câmi'u's-Sahih, Mektebetu's-Selefiyye, Kahire 1979, Tevhid 22, 35; Tefsir, Hûd 2.)

Tedebbür: Bir işin sonucunu başından hesap etmek ve gereken önlemleri almak, bir işin neticelerini ve akıbetini düşünmek, geleceğe yönelik düşünce, bir işin nereye varacağını idrak etmek demektir.

Kur’ân’da geçen anlamları içinde; “Tedebbür/Bir şeyin sonucunu düşünmek ve Tefekkür etmek” mânâsı şu âyetlerde görülmektedir:

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾ ٨٢

“Hâlâ Kur’ân (dabeyân edilen hususların sonuçlarını) düşünmüyorlar mı? Eğer o, Allâh’tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı.” (Nisâ’ 4/82.)

Kur’ân’a inanmayan, Allah ve resulüne itaat etmeyen gayri müslimlerin Kur’ân üzerinde düşünmeye davet edilmeleri iki önemli gerçeğe dayanmaktadır:

- Kur’ân’ın eşsizliği (îcâz) inancı, bir bilgi ve hidayet kaynağı olarak öneminin anlaşılıp tasdik edilmesi yalnızca müminlerin —imana dayalı— subjektif değerlendirmelerine bağlı ve bunların sonucu değildir. Normal, akla ve mantığa sahip her insan düzgün düşündüğü ve Kur’ân’ı peşin hükümsüz incelediği zaman bu sonuca varacaktır.
- Kur’ân’ı Allah’tan alıp tebliğ eden Resûlullah ona güvenmektedir. Yâre ve ağıyâre onu sunarak incelemelerini, onun Allah’tan olduğuna aklen hükmettikten ve vicdanen kanaat getirdikten sonra inanmalarını istemektedir. Bunu isteyebilmektedir; çünkü onda hiçbir tutarsızlık ve çelişki yoktur.

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾ ٢٤

“Onlar Kur’ân (da beyan edilen hususların sonuçlarını) düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var?”
(Muhammed 47/24.)

Kalp kelimesi Kur’ân’da “akıl ve sağduyu” manalarında da kullanılmaktadır. Kur’ân insanlara doğru yolu gösteriyor, ancak ondan yararlanabilmek için peşin hükümlerden, kökleşmiş inançlardan, dengeyi bozan kin ve nefret gibi duygulardan kurtularak Kur’ân’ı okumak, dinlemek ve üzerinde düşünmek gerekiyor. Kalplerinin üzerinde kilitler bulunan kimselerden maksat, şartlanmışlık ve peşin hükümler yüzünden akıllarını doğru kullanamaz hale gelmiş olanlardır.

Hız Peygamber Sallâhu Aleyhi ve Sellem Efendimiz’in “..İlimsiz ibadette, anlayışsız ilimde ve tedebbürsüz/sonuçlarını düşünmeksizin (Kur’ân) kırâatinde/okunmasında hayır yoktur.” (Dârimî, Mukaddime 29 (c.I, s.76, Hadîs No:303-304).) hadîsinde de “tedebbür” kelimesi geçmektedir.

Bu rivayete benzer diğzer bir rivayette ise şöyle buyurulmaktadır:

“Dikkat edin! Tefakkuhsuz/derin anlayışsız yapılan ibadette, tefehhümü/anlayışı bulunmayan fıkıhta/ilimde, tedebbürsüz/sonunu düşünmeksizin (Kur’ân) kırâatinde hayır yoktur.” (Ebû Dâvûd, Hadîs No:111.)

﴿أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ﴾ ٦٨

“Onlar bu söz (Kur’an) üzerinde hiç düşünmezler mi? Yoksa kendilerine, daha önce atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?”

(Mu’minûn 23/68)

﴿كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾ ٢٩

“Bu bir mübarek kitaptır ki onu sana, insanlar âyetleri üzerinde iyice düşünsünler, akıl iz’an sahipleri ondan dersler, öğütler alsınlar diye indirdik.” (Sâd 38/ 29.)

Değerli Müslümanlar!

Kurtubî’ye göre “tedebbür”den kasıt, Kur’ân’ın mânâlarının bilinmesinin vâcib olmasıdır. Bununla birlikte, “tedebbür”ün emredilmesinin hikmeti şudur: Kur’ân’ı tertûl üzere, ağır ağır okumanın, onu hızlı okumaktan daha faziletli olduğudur. Zira tedebbürsüz hızlı Kur’ân okumak, sahih değildir. Kur’ân âyetlerini tedebbürden murad, aynı zamanda onlara kayıtsız şartsız ittiba etmektir. (Kurtubî, a.g.e., c.XVIII, s.189)

Dikkat edilirse Kurtubî, kelimeyi düşünmekten daha çok “anlama” bağlamında değerlendirmiş buna göre tefsîr etmiştir.

Şu halde “tedebbür” kelimesi, “te’akkul” ve “tefekür” kelimeleriyle “düşünme” anlamının ortak paydasında birleşse de, onlardan oldukça farklı bir anlam yapısına sahiptir. “Tedebbür”ün esas anlamı, insanın geleceğe dâir hususları önceden düşünmeye başlamasıdır. İşlerin âkibetini, sonunu düşünmesidir.

Kur’ân’da Allâh’ın, kullarından “tedebbür” etmelerine dâir irâdesi, insanların akıllarını yorarak, Kur’ân âyetleri üzerinde odaklanmaları ve yoğunlaşmalarına dâir irâdesi anlamına gelir. Kur’ân’ı okuyanlar, böylece âyetlerde anlatılanlardan gerekli sonuçları çıkararak, hem kendilerinin hem de içinde yaşadıkları toplumun âkibetlerini düşünerek, gereken önlem ve tedbirleri alacaklar; bu doğrultuda hareket edeceklerdir. Zaten Allâh, son vahyi olan Kur’ân’da, onu okuyan, dinleyen muhataplarından sadece “tedebbür”ü değil, aynı zamanda “tezekür” etmelerini de emretmektedir.

Muhterem Müslümanlar!

3-TEZEKKÜR”

Tezekür : Bir düşünceyi veya teklifi kabul ya da reddetmeden önce onu iyice değerlendirme anlamında terim.

Kur’ân-ı Kerîm’de, “düşünmek, hatırlamak, anmak”, özellikle “geçmişini düşünerek hatırlamak” anlamına gelen “ ذکر /zîkr” ve “

تذکر /tezekür” kelimeleri, /Ze-Ke-Ra” kökünün ■

türevlerindedir. ذکر “Sözlüklerde zîkr”, bir şeyi/ telaffuz etmek, ezberlemek, ders edinmek, çokça okumak suretiyle bir şeyin hafızada tutulmasını kolaylaştırmak, hatırlamak, unutmamak, ezberlemek, istenilen bir şeyin zihinde yeniden canlandırılması, bilinen şeylerin devamlı olarak akılda tutulması” (Ferâhidî, a.g.e., c.V, s.346; Ezherî, a.g.e., c.X, s.162;) gibi anlamlara gelmektedir “Zîkr” kelimesi, “unutmamak, hatırda tutmak” gibi sözlük anlamlarını yansıtırken, Kur’ân’da ise, Allâh’ı, O’nun buyruklarını, mesaj ve uyarılarını unutmamayı, onları kişinin benliğinde yaşamasını ifade eder hale gelmiştir.

Allâh'ın, genelde bütün mesajlarına özeldir Kur'ân-ı ez-Zikr"/ الذكر " Kefim'e denilmesi, vahyin, insanlara sürekli bir biçimde Allâh'ı hatırlatıcı hususları ihtiva etmelerindedir. (Se'âlibî, Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf Ebî Zeyd (Ö.875/1471), Tefsîru's-Se'âlibî (el-Gevâhiru'l-Hisân)

Unutulan şeyi hatırlama anlamında Kur'ân'da geçen şu âyet güzel bir misaldir: قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْجُوتَ وَمَا أَنسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ إِنَّ أَذْكَرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾

"Benç, "Öördün mü, dedi, o kayanın yanında konakladığımız zaman balığı unuttum! Onu sana söylemeyi bana unutturan, şeytandan başkası değildir." Balık, şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti." (Kehf 18/63.) Yine Allâh Teâlâ (66): فَادْكُرُوا لِي وَلا تَكْفُرُونَ ﴿١٥٢﴾ "Beni hatırlayın/anın ki, ben de sizi hatırlayayım/anayım. Bana şükredin, sakın nankörlük etmeyin!" (Bakara 2/152.) buyurmaktadır. "zikir" kelimesi burada da "hatırlamak, anmak" anlamına gelmektedir. Allah'ı anmak (zikir) hem kalple hem dille hem de eylemle olur. Kalple zikir, insanın her türlü tutum ve davranışında Allah'ı hatırlamasıyla; dille zikir, Allah'ın isimlerini ve sıfatlarını, tesbih ve dua cümlelerini dilde tekrar etmekle; eylemle zikir ise Allah'ın iradesine uygun yaşamakla olur.

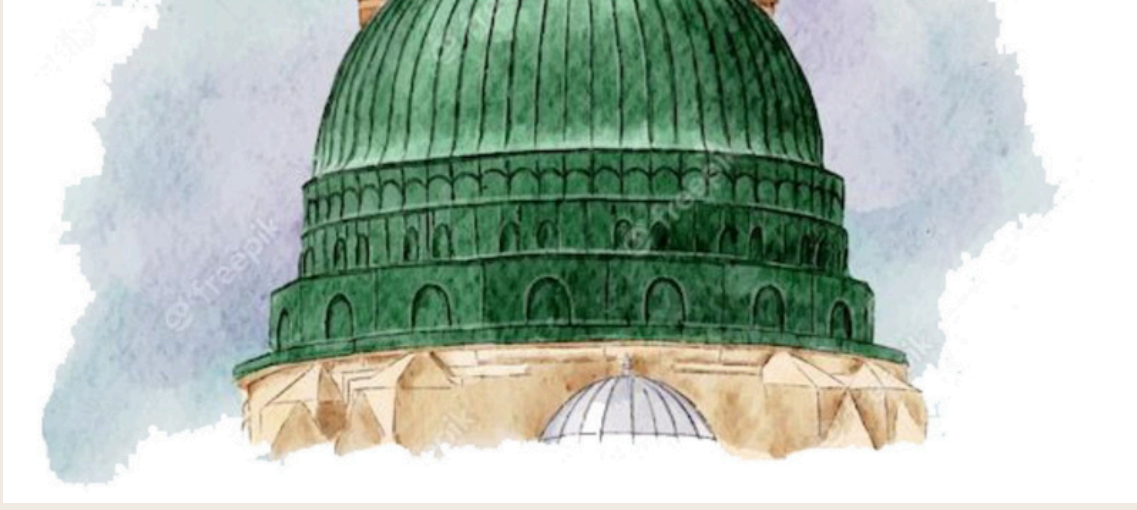
Bunca nimetleri veren Allah olduğuna göre, insanın görevi de daima diliyle, gönül ve eylemleriyle O'nu anıp nimetlerine şükretmek, nankörlükten sakınmaktır

. İnsan, her türlü eyleminde Allah'ı hatırlar, işlerini O'nun koyduğu hükümlere ve genel olarak O'nun rızâsına uygun düşüp düşmeyeceği ölçüsüne göre yaparsa Allah da insanı anacak, yani dünyada hak ettiği şekilde ona yardım edecek, âhirette de derecesini yükseltecektir. Aynı zamanda âyet, dolaylı olarak, "Siz beni unutmayın ki, ben de sizi unutmuyayım..." anlamına da gelebilir. Nakledildiğine göre, Hz. Mûsâ Aleyhisselâm; 'Yâ Rab, ben sana nasıl şükredeyim?' diye sorunca, Allâh Teâlâ; "Beni unutmaz, sürekli hatırlarsın; beni hatırladığın zaman da şükretmiş olursun; fakat beni unutursan, işte o zaman nankörlük etmiş olursun." (İbn Kesîr, a.g.e., c.I, s.196.) buyurmuştur.

"Sen öğüt verip hatırlat. Çünkü hatırlatmak mü'minlere fayda verir." (Zâriyât 51/55.) buyrularak, müfessirler âyette, öğüdün inananlara fayda vereceğinin belirtilmesini ise şöyle anlamak uygun olur: Öğüt, iman sahiplerinin imanlarının güçlenmesine ve daha güzel davranmalarına; imana yatkınlığı olanların yani gözlerini, kulaklarını, gönüllerini hakikat çağrısına kapatmayanların da iman etmelerine ve bunun devamında mümine yaraşır davranışlar içine girmelerine vesile olur.

Fahrüddîn Râzî'nin de belirttiği üzere, şayet idrakten önce, bir kaybolma/zeval söz konusu değilse, bu idrak bir zikir olarak isimlendirilemez. Bu nedenle şair[1] şöyle demektedir: Allâh biliyor ki, ben onu " hatırlamadım (zikir); nasıl hatırlayayım ki; çünkü hiç unutmadım." Bu ,beyitleriyle şair unutmanın meydana gelmesini, hatırlamanın .şartı kılmaktadır

Fahrüddîn Râzî, şairin [1] kim olduğunu belirtmemektedir

Allâh Teâlâ:

﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿٩﴾﴾

“Muhakkak ki zikr (Kur’ân-ı Kerîm)i Biz indirdik, onun koruyucuları da ancak Biz’iz.”(Hicr 15/9.) buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah, son derece elverişsiz şartlar içinde ortaya çıkıp İslâm’ı yaymaya çalışan resulünü pek çok zorluğa, amansız düşmanların baskı ve zulümlerine karşı korumuş ve sonuçta hiçbir peygamberin ulaşamadığı genişlikte başarılar gerçekleştirmesini sağlamıştır. Kuşkusuz Peygamber’in korunması, dolaylı olarak vahyin de korunması anlamını içerdiğinden her iki yorumu birleştirmek mümkündür.

Fahrüddîn Râzî, “tezekkür”ün yani bir şeyi düşünmek suretiyle hatırlamanın şöyle meydana geldiğini açıklamaktadır: Akılda/dimağda/zihinde kaydedilen şekillerin/sûretlerin kaybolup, akli güç de bu kaybolan şeyleri geri getirmeye çabalayınca, işte bu tezekkürdür/geçmişî düşünerek hatırlamaktır. Hatırlamanın/tezekkürün, Allâh’tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği bir sırrı vardır. O da şudur: Hatırlamak, bu silinip kaybolan sûretlerin geri döndürülmesi çabasıdır. (Fahrüddîn Râzî, a.g.e., c.II, s.222.)

Bizâtihî Kur’ân’ın kendisi, müminler için “ ذِكْرِي /zikrâ” yani unutulmaması, hâfızada tutulması gereken, derinlemesine zikir, öğüt ibret, ikaz, tezkire, tefekkür, tezekkür ve evrensel rahmettir. Bu yüzden müminler, Kur’ân’ın rehberliğinde hareket eder, hiçbir hal ve şartta Allâh’tan ve Kur’ân’dan gafil olmazlar.

Dolayısıyla tezekkür, yalnızca bir düşünce ve düşünmeden ibaret değildir. Tezekkür, ilâhî emir ve yasakları dikkate alarak, bireyin zihnini, aklını, gönlünü, kalbini ve bütün davranışlarını O İrade’nin buyruğu muvacehesinde donatması, öğüt ve ibret almasıdır. Zaten bu anlamda Kur’ân’ın kendisi, bazı âyetlerde “تذكرة /tezkira” diye isimlendirilmektedir. Kur’ân’da “tezekkür” kelimesi “düşünüp öğüt almak” anlamında “51” yerde geçmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır:

وَهُمْ يَصْطَرِحُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَن تَذَكَّرُ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِن نَّصِيرٍ ﴿٣٧﴾

“Onlar cehennemde, ‘Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar ki dünyada iken işlemekte olduğumuzdan başka ameller, sâlih ameller işleyelim’ diye bağışırlar. (Onlara şöyle denilir): ‘Sizi, düşünüp öğüt alacak kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı? Size uyarıcı da gelmişti. Öyle ise tadın azabı. Çünkü zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.’ (Fâtır 35/37.)

Ahret sahnelerine yer veren bu ve benzeri ayetlerde, dünyada iken yapılan uyarıları hafife alan inkârcıların kötü akıbetle karşılaştıklarında kendilerine yeni bir fırsat verilmesi için çırpınmaları tasvir edilir ve bu feryatların hiçbir yarar sağlamayacağı vurgulanır.

"Şüphe yok ki Allâh'a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğunda iyice düşünürler (derhal Allâh'ı hatırlarlar da) sonra hemen gözleri açılır." (Arâf 7/201.)

وَحَاجَّةٌ قَوْمُهُ قَالَ آتَخِجُّونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدِينِ وَلَا
أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يُشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي
كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

"Kavmi onunla tartışmaya girişti. Onlara dedi ki: "Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışıyor musunuz? Ben sizin O'na ortak koştuklarınızdan korkmam. Ancak rabbimin (beni korkutacak) bir şey dilemesi hariç. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ ibret almıyor musunuz?" (En'âm 6/80.)

Muhterem Müslümanlar!

"Tezekkür", Kur'an'da zikrin en belirgin olarak kullanılan şeklidir ve sıradan bir düşünme fiili gibi algılanmamalıdır. Tezekkür hem geçmişe yönelik zihinsel bir çabayla hatırlamaktır. Hem de bilhassa Allah'ın buyruklarına göre kişinin zihnini, kalbini, iç dünyasını ve davranışlarını yönlendirme gayreti içinde olmasıdır. Tezekkür, iyice düşünme, anlama ve unutmama, hafızayı sürekli canlı tutma becerisini gösterebilmektir. Allah Teâlâ, insanlar arasından seçtiği elçileri vasıtasıyla bildirdiği ayetlerden, inananların ders, ibret ve öğüt almalarını irade etmektedir. İbret ve öğüt alabilmek için tezekkür edilmesi lâzımdır. Hâlbuki beşer nisyan ile maluldür. Geçmişte yaşananlar çok çabuk unutulmaktadır.

Bu yüzden Kur'an'da, hem Allah'ın hem de bizatihi Kur'an ayetlerinin unutulmasına rıza gösterilmemektedir:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ أُولَئِكَ هُمْ
الْفَاسِقُونَ ﴿١٩﴾

"Allah'ı unutan ve bu yüzden Allah'ın da kendilerine kendilerini unutturduğu kimseler gibi olmayın. İşte onlar fasıkların ta kendileridir." (Haşr 59/19.)

﴿قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى﴾ ﴿١٢٦﴾

"(Allah) 'Evet öyle. Ayetlerimiz sana geldi de sen onları unuttun. Aynı şekilde bugün de sen unutuluyorsun' der." (Tâ Hâ 20/126.)

"Zikr ve tezekkür kelimeleri geçmişe yönelik derin düşünme eylemini ifade etmektedir. Tezekkür'ün hedefi mâzidir/geçmiştir ve geçmiş, unutulmuş veya unutulması muhtemel olanları hatırlamayla ilgilidir. Diğer bir deyişle, eğer "düşünme, tedebbürde olduğu gibi geleceğe değil de geçmişe yönelikse tezekkür adını alır ve 'hatırlama, anma' anlamına gelir." (Kutluer, İ., "Düşünme", DİA, c.X, s.53.) Şu halde, zikr ve tezekkürün Kur'an-ı Kerim'de, oldukça muhtevalı bir anlam alanına sahip olduğu görülmektedir. Genel olarak bu kelimeler, Allah'ın birliğinin, sonsuz kudretinin alâmet ve nişanesi olan pek çok hususu tefekkür etmek anlamında kullanılmaktadır. İnsanlar tezekkür etmeye teşvik edilmekte, tezekkür etmeyenler, unutanlar, tefekkür etmeyenler uyarılmaktadır. Burada şu hususu da belirtmeliyiz ki, "zikr" ve "tezekkür" kelimelerinin kök anlamı olan "hatırlamak, anmak, yâd etmek" anlamı, bu kelimelerin Kur'an'da geçen diğer müştaklarındaki; "düşünmek, öğüt ve ibret almak, anlamak, bellemek, tanımak" gibi anlamlarıyla irtibatı vardır. Çünkü bir insan, daha önce öğrendiği, bellediği bir şeyi hatırlayamazsa onunla ilgili düşünce üretmez. Düşünemez. Sonuç itibarıyla de ondan gereken ders ve ibreti çıkaramaz ve öğüt alamaz. (Kahveci, İ., Kur'an'da Zikir Kavramı, s.45.)

İslam dini insanın dünya ahiret mutluluğunu istemektedir. İnsanın dünyada Allah'ın rızası doğrultusunda bir hayat sürmek ve ebedi ahiret aleminde Rabbimizin vadettiği mükafatlara ulaşmaktır. Rabbimiz kullarının bu mutluluğu yakalayabilmesi için peygamberler göndermiş, peygamberleri vasıtasıyla kitaplar göndermiş inananlara rehberlik etmiştir. Kitapları vasıtasıyla kainatta yarattıkları vasıtasıyla kendisine iman edilmesini istemiştir. Yarattıkları üzerinde düşünmeye davet etmiştir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

Tefekkür – Tezekkür -Tedebbür

Davut CÜM
Korgan İlçe Vaizi

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Salât ve selam, Peygamber Efendimiz Hz.

Muhammed'e, onun âline, ashabına ve kıyamete kadar ona tâbi olan müminlerin üzerine olsun.

Bizleri yaratan, yaşatan ve müminlerden kılan, sayısız nimetler bahşeden Allah'a hamd olsun. İslam'ı bize eksiksiz taşıyan emin elçi Hz. Rasul'e salavat olsun.

Havf ve reca arası muhasebe ile ömürlerini tartan, ümmeti olmak için uğraş veren tüm kardeşlerimize selam olsun.

Allah'ın selamı, rahmeti ve mağfireti insanların üzerine olsun. Günümüz mübarek, meçhul sonumuz ise hayırlı olsun. Rabbim sohbetimizi, birbirini Allah için seven ve

Allah için buğzeden kardeşlerin kardeşine nasihatı kabilinden, her birimiz için ahiret azığı sayısın.

Tefekkür Nedir?

Tefekkür, üzerinde duracağımız kavramlardan biri olup, derinlemesine düşünme, zihni meşgul etme ve olayların farkına varma anlamına gelir. Tefekkürün karşıtı ise zihinsel tembellik ve düşüncesizliktir. Kur'an'da, tefekkür fiili 18 farklı ayette geçmekte ve düşünmeye teşvik edilen müminler övülmektedir.

Tefekkürün önemine dair İslam'da önemli sözlerden biri de sahabe Ebu'd-Derdâ'nın (r.a.) şu sözüdür: "Bir saatlik tefekkür, kırk gece nafîle ibadetten üstündür."

Bu söz, tefekkürün sadece bir düşünme süreci olmaktan çok daha derin bir ibadet biçimi olduğunu ifade eder. Peki, tefekkür nasıl yapılmalıdır? Bu sorunun cevabı, dinin emir ve tavsiyelerinde açıkça belirtilmiştir.

:Kur'an'da Tefekkür

Cenâb-ı Hak, Âl-i İmrân Suresi 191. ayette müminleri sürekli Allah'ı anmaya ve yaratılışın

:üzerinde düşünmeye davet etmektedir

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ

Onlar ayakta, otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar." (Âl-i İmrân, 191)"

Bu ayet, Allah'ı yalnızca ibadet anlarında değil, hayatın her anında zikretmemiz gerektiğini ifade eder. Tefekkür eden müminler, Allah'ın yarattığı evrenin büyüklüğü ve düzeni üzerinde

:düşünerek O'nun kudretini anlamaya çalışırlar. Aynı ayetin devamında ise şöyle buyrulmaktadır

وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında tefekkür ederler (ve şöyle derler:) «Rabbimiz! Sen bunu"

boşuna yaratmadın. Sen'i tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!»" (Âl-i İmrân, 191)

Bu ayetler, kainatın ilahi kudretin ve büyüklüğün yansıması olduğunu gösterir. İnsan, tefekkür ederek yaratılışın hikmetini kavrar ve kendi acziyetini, zayıflığını idrak eder. Bu tefekkür süreci, .kişinin kalbinde derin bir huşu, hayret ve saygı uyandırır

Arapça kökeni: Tefekkür, Arapçada "fıkr" kökünden türetilmiştir ve bir konu üzerinde •

.derinlemesine düşünmeyi, zihni yormayı, olayın özünü kavramayı ifade eder

Ragıb el-İsfahanî'nin tanımı: Ona göre, bilinen bir şeyden hareketle bilgiye ulaşma yetisine •

."fıkr", bu yetinin aktif hale gelmesine ise "tefekkür" denir

Filozofların bakışı: Genel olarak, tefekkür; karşılaştırma yapma, ayırt etme, bağlantı ve •

biçimleri anlama kabiliyetidir. Aristoteles'e göre düşünme, insanı hayvanlardan ayıran en

.önemli özellik olup, aklın bağımsız ve kendine has bir eylemidir

Tefekkürün dini boyutu: Tefekkür, kişinin günahları, yaratılış ve kendisi üzerine düşünmesi, •

Allah'ın yarattığı şeylerden ibret almasıdır. Bu, varlıklar aracılığıyla Allah'ın varlığını idrak

.etmek demektir

:Kur'an'dan bir delil •

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَّهُ آيَةٌ... تَدُلُّ عَلَىٰ أَنَّهُ وَاحِدٌ

.Her şeyde Allah'ın birliğini gösteren bir delil vardır •

:Tefekkürün Bölümleri

:Tefekkür, kapsamlı bir düşünme sürecidir ve üç unsurun birleşiminden meydana gelir

Tezekkür: Geçmiş, nedenleri ve ilkeleri düşünme eylemidir. Geçmiş olaylar ve deneyimler. 1

.üzerine düşünüp "Neden?" sorusunu sorarak anlamaya çalışır

2. Tedebbür: Geçmişteki bu düşünceleri, ilkeleri ve nedenleri analiz ederek geleceğe yönelik çıkarımlarda bulunma ve plan yapma sürecidir. Bu aşama, geleceği inşa etmek için tedbir almayı içerir.

Taakkul: Geçmiş ile geleceği birbirine bağlama sürecidir. Geçmişten elde edilen tecrübeleri, geleceğe yönelik kararlar almak için kullanır ve bu iki zaman dilimini düşünsel olarak birleştirir. Bu üç süreç bir araya geldiğinde tefekkür ortaya çıkar

Tefekkür, insana mahsus bir özelliktir; insanı diğer varlıklardan ayıran ve onlardan üstün kılan düşünebiliyor olmasıdır. Allah'ın yarattığı tüm varlıklar hakkında tefekkür emredilmiş ve ibadet sayılmıştır. Ancak, Allah'ın zatı hakkında tefekkürden uzak durulması istenmiştir çünkü insan sınırlayamadığı hakkında düşünemez.

İnsan sınırlı, Allah ise sınırsız bir varlıktır; bu nedenle insan, sınırlayabildikleri hakkında tefekkür etmelidir. Hz. Peygamber'e en çok etki eden tefekkürle ilgili ayetlerdir. İki kişi Hz. Aişe'yi ziyaret etmişlerdir. Onlardan biri Hz. Muhammed'de gördüğümüz etkileyici bir şeyi bize anlatır mısınız? deyince Hz. Aişe şöyle demiştir: "Resulullah bir gece kalktı, abdest alıp namaz kıldı. Namazda çok ağladı; gözlerinden akan yaşlar sakallarını ve secde esnasında yerleri ıslattı. Sabah ezanı için gelen Hz. Bilal, 'Ya Resulallah, geçmiş ve gelecek bütün günahlarınız affedildiği halde sizi ağlatan nedir?' diye sordu. O, 'Bu gece yüce Allah bir ayet indirdi; bu ayet beni ağlatmaktadır' dedi ve ayeti okudu: 'Göklerin ve yerin yaratılışında, gecenin ve gündüzün art arda gelişinde elbette akıllı selim sahipleri için ibret verici deliller vardır' (Ali İmran 3:190). Bu

ayetini okuyup da üzerinde tefekkürde bulunmayan, düşünmeyen kişilere yazıklar olsun" dedi. Bu ayette tefekküre davet edilen akıl sahiplerinin durumunu açıklayan bir sonraki ayetin meali de şöyledir: "Onlar ayakta dururken, oturarak ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar. Göklerin ve yerin yaratılışı üzerinde düşünürler: 'Rabbimiz, sen bunları boş yere yaratmadın. Seni tenzih ederiz; bizi ateş azabından .koru' (Ali İmran 3:191)

Bazı insanlar, Allah'ın zatı hakkında düşünmek istediler. Bunun üzerine Resulullah şöyle açıklamada bulunmuştur: "Allah'ın yarattıkları hakkında düşünün; Allah'ın zatını düşünmeyin, zira buna güç .yetiremezsiniz"

Lokman Aleyhisselam yalnız başına تنها bir yerde oturup tefekkürde bulunmuş. Kendisine, "Niye yalnız oturuyorsun? İnsanlarla oturup sohbet bulursan daha iyi olmaz mı?" diye sormuşlar. Lokman, şu cevabı vermiştir: "Uzun süre yalnız kalmak tefekküre daha müsaittir. Uzun süre tefekkürde bulunmak da insanı cennetin yoluna sevk eder."

Ömer b. Abdülaziz tefekkür hakkında şöyle demiştir: "Yüce Allah'ın nimetlerini düşünmek en faziletli ibadetlerdendir."

Tefekkürün neticesinde insan geniş bir ilme sahip olur; insanın ilmi artınca kalbinin hali değişir, onun neticesinde de insanın hali ve hareketleri değişir. Görülüyor ki insan bilgisinin artması ve davranışlarının düzelmesi tefekkürle başlar. İnsanların tefekküre davet edildiği bu Kur'an'ı ifade eden kitabımızda 5 yerde geçer: "Şüphesiz bunda tefekkür eden, düşünen insanlar için ibretler vardır" (Rad 13:3; Nahl 16:69; Nahl 16:11; Rum 30:21; Zümer 39:42).

Kur'an'da birçok ayette akıl erdiren, düşünen, bilen insanlar için ibretler vardır denmektedir ve tefekkür anlamını ifade eden pek çok kelime kullanılmaktadır. İslam'ın bu kadar önem verdiği tefekkür, insanı taklitçilikten kurtarmaktadır. Yine Zuhuf 36.

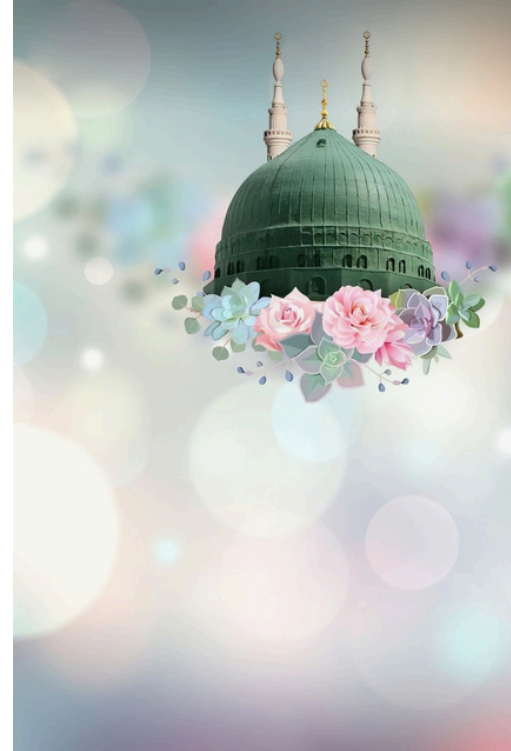
Mesela, dünya hayatı geçicidir; ahiret hayatı ise ebedidir. Ebedi olan şeyin geçici olan şeyden üstünlüğünü düşünen bir kimse, ahiret için çalışır ve hem kendisine hem de topluma iyilik yapan birisi olur (İslam Ansiklopedisi). İslami terminolojinin esasını teşkil eden Kur'an-ı Kerim'in çeşitli kelimelerle ifade ettiği ve çok sayıda ayette teşvikte bulunduğu düşünme eylemi, İslam kültür tarihindeki entelektüel geleneklere hayat veren ve bu gelenekler içinde çeşitli ayıklamaların konusunu teşkil eden insani bir çabadır. Arapçada düşünmeyi ifade eden kelimelerin başında tefekkür, tedebbür, taakkül, nazar ve itibar gelir. Fikir kökünden türeyen tefekkür, düşünerek araştırmalarda bulunmak manasına gelir. Tefekkür, bir işin akıbeti konusunda düşünmeyi ifade ederken; tedebbür, bir işin sonucunu başından hesap etmek anlamına gelir. Aynı kökten gelen tedbir, tedebbürün sonucu olarak gereken önlemi almak demektir. Tefekkür, tedebbürde olduğu gibi geleceği değil de geçmişe yönelik düşünce adını alır ve hatırlama, anma anlamına gelir. Zikir ve tezekkür, sözlükte aynı anlamdadır ve hem lisan ile anma hem de kalp ile hatırlama demektir. Akıllı olan insandan istenilen düşünme eylemi, tutarlı bir şekilde düşünebilen ve tutkulara karşı kendini kontrol edebilen bir kimsedir. İsim olarak akıl, kalp ile aynı anlama gelir ve insana düşünmeyen canlılardan farklı kılan temyiz seçebilme gücünü ifade eder. Bir şeyi akletmek, onu anlamaktır. Bir kimsenin aklenen bir kalbi olduğundan söz edilirse, bundan onun anlayışının yerinde olduğu sonucu çıkar. Dil bilginleri akıl ile kalbi özdeş saymışlar ve kalp kelimesinin geçtiği deyimlerde bu kelimeyi akıl olarak anlamakta tereddüt etmemişlerdir. Düşünme ile ilgili anlamlar taşıdığı için teemmül ve rey kelimelerini de bu terimler grubuna katmak gerekir. Kur'an-ı Kerim'de düşünme eylemini ifade eden bu terimlerin kullanılışı yukarıdaki anlamlardan önemli bir farklılık arz etmez. Bu sebeple asıl vurgulanması gereken şey, Kur'an'ın düşünmeye verdiği önemin yanı sıra düşünmenin biçimi, hareket noktaları ve gayesi hakkındaki telkinleridir. Açıkçası Kur'an, insanı düşünmeye, tefekkür etmeye, tedebbüre ve tezekküre sevk ve teşvik eder.

Çok sayıda ayete baktığımızda düşünmenin önemli bir kulluk görevi ve ibadet olduğu sonucuna varılabilir. Konumuz olan kavramlar her ne kadar düşünme ortak noktasında buluşmalar da birbirinin yerine geçmezler. Tefekkür, zikir dediğimiz kavramın Kur'anî karşılığı ve geçmişe yönelik düşünce anlamına gelmektedir. Demek ki insana doğuştan verilen ve unuttuğu gerçekler var; zira unutulmuş bir şeyin hatırlanmasından bahsedilebilir. Tezekkür, insana unuttuğu bilgiyi hatırlatmadır. Kur'an'ın bir ismi de zikir'dir ve Hicr suresi 9. ayette: "Kesin olarak bilirsiniz ki bu kitabı kuşkusuz biz indirdik ve onu mutlaka koruyan da yine biziz" denmektedir. Buradaki zikir tamamen Kur'an'dır.

ayette: "Allah'ın mesajını zikir, Kur'an'ı görmezden gelen kimseye bir şeytan tahsis ederiz; artık bu onun arkadaşıdır" denmektedir. Burada Rahman'ın zikri, Rahman'ın kitabıdır çünkü kitap Allah'ın merhametinin bir tezahürüdür. Onun için Kur'an, insana yeni bilgi vermek için inmedi; insanda yazılı olan bilgiyi insana okutmak, hatırlatmak için indi. Kur'an'ın ilk emri de zaten insandan içine yazılmış olan fitrat kitabını okumasını emreder.

Tedebbür ise geleceğe yönelik düşünce demektir; tedbir de buradan gelir ve dikkatli hareket etmek demektir. Böylelikle insan zamanının nesnesi olmaktan çıkar, öznesi olur. "Zaman sana uymazsa, sen zamana uy" safatasından kurtulur. Müslüman, yaşadığı zamanın ırmağında çer çöp olup akan değil, yaşadığı zaman ırmağının yatağını belirleyen kişidir. Tedbir bunun için üretilir. Tefekkür, tezekkür, taakkül ve tedebbür arasında bağ kurmak ve akıl bağıdır. Bu işlemlerin hepsine birden tefekkür denir; düşünme denir.

Düşünmenin konusu başta bizatihi Kur'an'ın mesajı olmak üzere, bu mesajın aydınlatıcı ve yol gösterici ışığı altında Allah, alem, insan, ve Allah-insan ilişkisi ile ilgili düşüncelerdir. Kur'an'ın kainatı ve insanı belli bir yaratılış sürecinde ve süreklilik arz eden ilahi yasalar çerçevesinde anlamlandıran, insanı varoluşun ilahi kanunlarına paralel olarak doğru bilgi ve doğru eylemin gereklerine uygun şekilde yönlendiren ayetleri, düşünmenin konusunu kendiliğinden belirlemektedir.

"Peki onlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı?" mealindeki ayetlerde, bir şey hakkında düşünmek ve bir şey hakkında gözlemde bulunmak anlamları ile nazarı çabanın önemi açıkça beyan edilmektedir. Bu gayretin gözlemle düşünmeyi birleştiren özelliğine Kur'an ilmiyle uğraşanlar işaret etmişlerdir. Akıllı bir varlık olduğu için tefekküre, düşünmeye davet edilen insanoğluna, kendisine gönderilen vahiy hakkında nasıl misaller veriliyor?

"Şayet biz bu Kur'an'ı bir dağın üzerine indirmiş olsaydık, onu Allah korkusundan titremiş ve paramparça olmuş görürdün. İşte bu misalleri insanlar düşünsünler diye veriyoruz" mealindeki ayette, aklın ve düşünebiliyor olmanın dağlardan ve taşlardan daha önemli olduğuna dikkat çekilmektedir.

Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün farklı oluşunda akli selim sahipleri için elbette deliller vardır. Onlar ayakta dururken, otururken ve yatarken hep Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler ve şöyle derler: "Rabbimiz, sen bunları boş yere yaratmadın. Seni tenzih ederiz; bizi cehennem azabından koru" (Ali İmran 3:190-191). 'ın ilim, hikmet ve

Mealindeki ayetlerde, akli sahipleri Allah inancıyla fikri araştırmayı bir arada götüren, tüm faaliyetlerini tezekkür, tedebbür ve tefekkürün birbirini takip ettiği ve bütünlediği bir akli yapıyla gerçekleştiren insanlardır. Ayrıca zikir, dille anmaktan daha çok, Allah'ın hayranlık uyandırıcı kudret tezahürlerini tefekküre dalmak, bu alametlerin Allah'ın kudretini hatırlatıcı tesiriyle düşünmeye koyularak Allah bilinciyle dolmaktır.

Göklerde yerin yaratılışı, yani kozmos'un menşeyini gösteren ayetlerle, gündüz ve gecenin ard arda gelişi, yani onda süreklilik arz eden düzenini gösteren ayetler üzerinde düşünmek, bu düzenin yaratıcısı olan Allah'ın aileme tasarruf ettiği isimleri hakkında tezekkürle bütünleşmelidir. Böylece Kur'an'da teşvik edilen kozmolojik araştırmalar, sebep ve gaye fikri açısından metafizik ilkelere mahrum bırakılmamış olacaktır. "Yeryüzünde gezip dolaşmazlar mı ki akil edecek kalpleri ve işitecek kulakları olsun?" (Hac 22:46) İşte böylece Allah ölüyü diriltir ve size belki aklınızla düşünürsünüz diye ayetlerini gösterir. Bakara 73. Bu ve benzeri birçok ilahi mesajda, kalbin akletme fonksiyonu ve ayetlerin kelimeleri arasındaki ilişki açıktır. Akletmek, özel anlamda kalbin yani aklın fonksiyonunu kullanarak Allah kudretini gösteren bu ayetler üzerinde düşünmek ve gerekli sonuçları çıkarmak demektir. Elmalılı'ya göre, akletmek fiilinin özü gözlemden teoriye, duylardan akledilene intikaldir ve bu intikal, illiyet prensibinin gereklerine uygun şekilde gerçekleşir. Kur'an'da akletmeye yapılan bu yoğun teşvik, insanın gözle görülür, elle tutulur, duylarla algılanan dünyadan, teorik alana sevk edilmesini hedefler. Dolayısıyla, Kur'an hissi mucizelerin delil teşkil ettiği bir imandan ziyade, akletmenin yani ilmi ve fikri araştırmalarla çözümlenen Kur'an ve kainat ayetlerinin delil teşkil ettiği bir iman üzerinde durmaktadır (Hak Dini, 564-570).

Onlara hem dış dünyada hem de kendi varlıklarında bulunan ayetlerimizi göstereceğiz ki Kur'an'ın hak olduğuna kendilerince karar versinler (Fussilet 53).

Bu tür ilahi beyanlarda, bir yandan yaratılışın eseri olan kainat kitabı ile ilahi kelam sıfatının tecellisi olan Kur'an arasında düşünmenin konusunu teşkil etmek bakımından paralellik kurulurken, öte yandan afak ve enfüs ayetleri ikilisi'nde, düşünen bir özne olarak insanın kendi dünyası ve var olan oluşuna ait ayetler arasındaki irtibata işaret edilmiş olmaktadır. Sonuç olarak, ayet kelimesinin Kur'an, kainat ve insan gerçeğine ilişkin anlamları birbirini açıklamakta ve bu gerçeklerden birinin göz ardı edilmesinin, düşünmeyi asli konularından birden mahkum bırakma neticesini doğurduğuna işaret etmektedir.

"Düşünüp ibret alın ey akıl sahipleri" (Haşr 2). Allah her yerde ve her şeyde, dostta düşmanda, iyilikte kötülükte, başarıda başarısızlıkta, ölümden kalımda derinlemesine düşünerek ibret verici bir sonuca intikal edilmesini istemektedir insanoğlundan. Çünkü düşünmeden hareket etmenin kötü sonuçlara ulaştıracağı muhakkaktır. Seküler bakış açısının insana vadettiği sadece karanlık bir sonudur. İnsanları biz yarattık ve onların kendisiyle olan konuşmasını, içlerinin ona neler fısıldadığını çok iyi biliriz, buyuran Allah, insanın enfüsüne dönmesini, yüreğine yolculuk yapmasını, doğru yolu takip etmesini ve o yolda yürümek istiyorsa kendine gelmesini ve kendinde olmasını istemektedir. Bu da ancak geçmişte tezekkür, geleceği tedebbür ve bu tüm faaliyet sürecini de tefekkür ederek mümkün olacaktır.

Akletmek, bilme ve bütüncül bir hikaye oluşturma becerisidir. Bu, bir parçayı bütün içerisindeki yerine yerleştirme yeteneğidir. İnsanı aklıktan daha çok anlamsızlık öldürmektedir; bu da düşünmek ile düşünmemek arasındaki uçurumu ortaya koymaktadır. İntiharlar, bu hayatın anlamı yok zannedilerek gerçekleşir. Öyleyse anlam çerçevesine çok ihtiyacımız var; zira anlam, davranışlarımızı hangi yönde yapacağımıza karar vermemizi sağlar ve hayatın çer çöplerini ayıklayarak anlama ulaşma sürecimizde tefekkürle gerçekleşir. Bilimsiz bir hayatın olmayacağı ve teknolojinin ilerlemeyeceği aşikardır. Bilim, olguları bir neden-sonuç dizgesiyle açıklar; maddi neden, suret neden, fail neden ve gai neden olarak dört nedenle açıklar. Mesela bir masanın neden yapıldığını sorarsak, maddesini belirterek maddi nedenini, nasıl yapıldığını sorarsak suretini ifade ederek suret nedenini, kim tarafından yapıldığını sorarsak marangozu işaret ederek fail nedenini ve niye yapıldığını sorarsak verdiğimiz cevapla gai nedenini açıklamış oluruz. Bilim daha çok işin nasılı ile ilgilenir, din ise doğrudan fail ve amaca yönelir. Mesela bir yağmurun yağış amacı bellidir, ama yeryüzündeki her şeyin bir amacı vardır; hiçbir şey amaçsız değildir. Bunun böyle oluşunu biz her şeyin failinden dolayı biliyor ve böyle diyoruz. Tüm varlığın amacı konusunda insan ne kadar kafa yorar, araştırır ve tefekkür ederse, o kadarının amacını keşfeder. Yaratanın da insanoğlunu muhatap alması, tam da bu yüzdendir ve düşünme yeteneğini kullanmasını istemektedir. Yaratan, insandan verdiği aklı kullanmasını beklemekte ve bu kapasitesini kullanana ek kapasite yaratacağını vaat etmektedir. Verdiği aklı çok kullanan ve derin tefekkürde bulunan insandan daha memnun olacağını ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'in aynı mastardan türeyen "eraeytüm" (gördünüz mü), "elemtera" (görmedin mi), "bilmedin mi" şeklinde birçok defa tekrar edilen kullanımlarında gözlemin yanı sıra düşünmeye davet iması rahatlıkla sezilebilmektedir. Böylelikle akıl, bilim, tefekkür, tezekkür kavramları hep iç içe olmak zorunluluğu görülür.

Bu terimlerin klasik sözlük kitaplarında ve Kur'an'daki anlamları, İslam düşünce tarihi içinde her ilmi disipline göre farklılıklar arz eden psikolojik ve epistemolojik yaklaşımlara hayat vermiştir. Fıkıhta rey ve kıyasın metodolojik önemi, kelimada nazar ve istidlalin yeri, felsefede Burhan metodu denilen ve mantıki kıyası esas alan nazari ispat şekilleri, tasavvufta ise tefekkür ve müşahede terimlerinin şahsi ve deruni bir tecrübeyi yansıtırıcı anlamları söz konusudur. Nihayet söz konusu terimlerin modern ilimler bakımından ifade edilebileceği manalar, esaslarını hep bu Kur'an terimlerinin semantiğinde bulmuştur.

Nasları yoruma tabi tutma metodunun nakli bilgi ile muhtevasında olmayan unsurlar katabileceğinden endişe eden ve bu sebeple rey ve kıyasa başvurmayı tehlikeli bulan ehl-i Eser ile nakli muhtevayı göz ardı etmemekle beraber onun üzerinde akıl yürütmeyi ve naslarda bilgi bulunmayan konularda sonuç çıkarmayı sakıncalı gören ehl-i rey arasındaki fıkıhın usulüne dair tartışmalar, İslam düşüncesi ve bilhassa hukuk metodolojisi bakımından büyük önem taşır. Dinin temel ilkelerine dair hususlarda akıl yürütmenin gereğini vurgulayan kelam ilmine gelince, bu disiplini mümkün kılan ilmi çabanın nazari düşünce ve akıl yürütme olduğu hemen görülebilir. Kelam disiplininin teşekkür döneminde Mutezile'nin oynadığı belirleyici rol hesaba katıldığında, bu akımın düşünme eylemine getirdiği yorum öncelikle çok önem kazanır. Bu konudaki Mutezile doktrini, "El-Muğni" adlı hacimli eserinin müstakil bir cildinde 533 sayfa esaslı bir şekilde işleyen Kadi Abdulcabbar, düşünmeyi yanlışları eleyip kesin bilgiyi doğuran ilmi faaliyet olarak görmekte ve bunu bilgi için vazgeçilmez bir yöntem kabul etmektedir. Ona göre düşünme, akıllı kişinin bilinen bir delilden hareketle bilinmeyenin bilgisine ulaşmasıdır. Ancak düşünmenin gerçekleşmesi için ispat konusu olan şey hakkında alternatif fikirler yürütmeye elverişli olması gerekir. Dolayısıyla düşünme, süjenin düşünülen şey hakkında belli bir metodik şüpheye açık olması demektir. Şu halde, ispatın konusu üzerine belirli bir kanaat ve zannın bulunması gerekir. Sahip olunan böyle bir itikat üzerinde delillere dayalı olarak nazari tahlillere girişmek, önceki zamları giderecek ve bu kanaati kesinleştirecektir. Kadi Abdulcabbar'a göre bir konu hakkında zanna dayalı bir itikat veya varsayım üretecek bir kanaat yoksa ya da o konu hakkında tam bir bilgisizlik söz konusu ise, düşünme gerçekleşmemiş demektir.

Mutezile'nin insan fiilleri ile ilgili olarak benimsediği tevliid-tevellüid doktrini, kulun ihtiyari fiillerini Allah'ın müdahalesi olmadan tabiattaki işleyiş çerçevesinde meydana getirmesi görüşü, şüphesiz düşünmenin meşruiyetini ve akıl yürütmenin yetkisini ileri süren bir tez olarak değerlendirilmiştir. Din ve akıl arasındaki ilişkilerde klasik dönem düşüncesinin sağladığı farklı yaklaşımlar, akıl yürütmenin ve bilgi edinmenin İslam felsefesinde nasıl yer bulduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, kelamcılarının da vurguladığı üzere, akıl yürütme dinin özünü anlamak ve insanın yaratılışını kavramak için vazgeçilmez bir unsur olarak kabul edilmiştir.

Sonuç olarak, akıl ve düşünme, dinin ve bilimin keşfedilmesinde merkezi bir rol oynamaktadır. İslam düşüncesi ve ilmi tarih açısından, akletme eyleminin ve bu eylemin nasıl yapıldığının anlaşılması, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde derinlemesine düşünmeyi teşvik eden bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Kur'an'ın akletmeye yönelik teşvikleri, bu düşünme sürecinin sadece bireysel bir yetenek değil, aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olduğuna da işaret etmektedir.

Kelam ilminde nazarı düşüncenin gereğine vurgu yapmak hep önemli olmuş fakat bu konuyu tartışırken muhatap alınan kesimler değişmiştir bu kesimle bazen objektif bilginin imkanını reddeden sofistler bazen Hint kültürüne mensup bulunan duyurucu akımlar bazen de nazarı düşünceyi tehlikeli bulan haşiye ve batıniler olmuştur bilgiye büyük önem veren ve el kutasül müstakim adlı eseri ile düşünmenin ve akıl yürütmenin temel şekilleri itibarıyla Kur'an'da bulunduğunu doğruyu yanlıştan ayıran kriterin 5 şekliyle Kur'an'da örneklendirildiğini belirten Gazali doğrunun ölçüsünü masum imam'ın sözlerinde arayan şahsi görüş ve akıl yürütmenin rey ve kıyas şeytani bir yol olduğunu ileri süren batınilere karşı Allah elçilerinin öğrettiği akli ölçülerin asıl kriter olduğunu savunmuştur Gazali bu kriterin yalnızca Allah melekler kitaplar peygamberler mülk ve melekût gibi fizik ve metafizik konularda bilgi sağlamakta veya dini bilgileri ölçmekle kalmayıp aritmetik geometri tıp fıkıh ve kelam ilimlerine dair bilgileri de değerlendiren Şaşmaz ölçü niteliği taşıdığını vurgulamaktadır ancak yanlış anoloji ve mukayese yöntemlerine dönüştürülmüş rey ve kıyas anlayışını kabul etmeyen Gazali nakli nakli bilgilerin ölçüsü olarak değerinin akıl karşısında 2 plana itilmesini de asla tasvip etmemektedir gazali'nin İslam düşüncesine en önemli katkılarından biri düşünmenin önem ve gereğine temas etmekle kalmayıp onun ilmi değerini belirleyecek mantıki kriterleri tespiti çalışması ve öteden beri belli çevrelere yabancı kültür ürünü olarak görülüp dışlanan mantık disipliniğini Kur'an'ın kavram sistemi içinde yeniden yorumlayıp hem din hem de Dünya ilimleri için bir düşünce ölçüsü olarak tanımlamasıdır onun bu gayreti sayesinde mantık İslam ilimlerinin bir şubesi olarak benimsenmiştir.

Müteahhirin dönemi kelamının sistemleştiricisi olan Fahrettin er Raziye göre fikir kısaca aklı faaliyete geçirmek onu nesnel gerçekliğe yöneltmektir nazar ise bir hükme varmanın formül şartlarını yerine getirmek yani önermeleri düzenlemektir düşünmenin bilgiye götüren Emin bir yol olmadığını düşünme ile ulaşılan kanaati doğrulayacak kriterin yine nazarı olduğunu bunun ise totolojiye yol açtığını nazari

sonuçların olsa olsa ihtimaliyet ifade edeceğini nazari düşüncenin aslında sonucunu önceden içeren analitik önermelerden oluştuğunu ve nihayet özellikle metafizik sahada nazari incelemenin kesin neticeler vermeyeceğini savunanlara karşı çıkan razi doğruluğu kesin olan önermelerin akıl yürütme sonucu zorunlu olarak doğru neticeler vereceğini ihtimalin kaynağının akıl değil kusurlu duyu tecrübeleri veya eksik gözlemler olduğunu metafizik hakikatlerin fizik gerçeklikle ilişkileri içinde tasavvur edilmeleri durumunda bu konuda doğru hükümlere ulaşmanın Zor da olsa mümkün olduğunu belirtmektedir bunun yanında düşünme ve akıl yürütmeyi sonucu bilinen bir problemi çözmeye olarak tanımlamak yanlıştır akli analizin problem çözmeye olduğu doğru ise de sonuç önceden bilinmez çünkü deliller önceden bilinen bir şeyi değil bilinenden hareketle ulaşılmak istenen bilinmeyeni ispatlamaktır Raziye göre düşünme fiilin bilme ile sonuçlanması Allah'ın kudretiyle sağlanan bir eserdir kısacası insan düşünür Allah zihinde bilgiyi yaratır tabii ki düşünmenin şekil şartları bir zorunluluk bir kanunluk içerir bu şartların ilki önermenin nesnel gerçekliğe uygun olması ikincisi ise önermelerin düzenlenişinin doğru yapılmasıdır

İslam felsefe geleneğinde düşünme psikolojinin bir gerçeği ve konusu olarak ele alınmıştır ancak Zihni bir süreç olarak düşünme hadisesinin açıklanması esasen insanın nasıl bildiğini temellendirmeye yönelik olmuş tıpkı İslam kelimcileri gibi veya onlardan daha analitik şekilde düşünme bilgiye yönelen Zihni faaliyet veya bilme çabası şeklinde kavranmıştır.

Modern psikoloji ise bilmeyi felsefenin epistemoloji disipliniğindeki tartışmalara terk edip düşünmenin bir Zihni süreç olarak nasıl gerçekleştiği meselesiyle kendisini sınırlamıştır

İslam felsefe geleneğinde düşünen canlı olarak tanımlanan insan akıl sahibi olmakla teki canlılardan ayrılmaktadır Farabi nutk teriminin sözlükteki konuşma felsefi terminolojideki düşünme şeklindeki anlamlarından hareketle düşünmeyi bir iç konuşma olarak tanımlamış bu sebeple gramerin lisa'nın mantığı mantığını da düşünmenin grameri olduğunu ima etmiştir

Düşünme olayını ayrıntıları ile açıklama ve Orta çağ'ın ilmi anlayışına uygun teorik bir temele oturtma gayreti kindiden ibni sina'ya uzanan bir felsefe geleneği içinde devam etmiştir kendi duyu ve akıl kavramı üzerinde durarak daha ziyade epistemolojik tespitlerde bulunmaya çalışmış Ebubekir er razi akıl tutku zıtlığına dikkat çekerek entelektüel faaliyete ahlaki bir boyut eklemek istemiş Farabi ise belirgin bir psikolojik modelden hareketle pratik aklın düşünme faaliyeti olan taakkulun düşünen özne üzerindeki ahlaki etkilerinin yanı sıra duyular ve akıl arasında köprü vazifesi yapan mütehayyilenin düşünme faaliyetindeki soyutlayıcı rolünü vurgulamıştır

Düşünme hadisesinin kapsamlı bir psikolojik teori ışığında açıklanışı ibni sina'ya nasip olmuştur onun kendisinden sonraki düşünürleri etkilenmiş olan melekeler psikolojisinde düşünme aklın hiç idrak melekelerinden olan mütehayyile ve müfekkire gücünü kullanışyla açıklanmaktadır Türkçedeki düş ve düşünme kelimeleri arasında mevcut irtibatı terminolojik olarak da vurgulayan bu Meleke vehim gücü tarafından kullanıldığında mütehayyile akıl gücü tarafından kullanıldığında müfekkire adını almaktadır vehim hayal gücünde saklanan duyu formlarını müteahhiye aracılığı ile alıp onların faydalı faydasız acı verici haz verici gibi anlamları hakkında parça parça ve doğrulanmamış yargılardan ibaret sonuçlara varır.

Vehmin mütehayyile aracılığıyla gerçekleştirdiği bu tahayyül ile mesela sopa formunun dayak anlamına geldiğini geçmiş yaşantılarında öğrenmiş olan bir çocuk elinde sopa tutan birini gördüğünde dayak yiyeceğini düşüncesine kapılır ancak bu tahayyülün vehmin idraki seviyesinde kaldığı ortadadır tahayyül ile duyu ve hayal formları maddeden soyutlanmış olsa da maddi gerçekliğinden tam anlamıyla soyutlanamaz tefekkür anlamı ile düşünme ise aklın müfekkire melekelerini kullanmasıyla gerçekleşir müfekkire aklın yönetiminde hayal gücünden aldığı duyu formlarını çeşitli kategoriler çerçevesinde soyutlamaya yönelir müfekkirenin işleyişi ve faal aklın aydınlatmasıyla akıl tikel formlardan tümel kavramlara ulaşır bu anlamda düşünme ve soyutlama çabasıdır bu soyutlama çabasıyla nesneleredeki bilkuvve makul denilen bilinebilir akli gerçeklikler akıl tarafından fiil halinde bilinmiş olur soyut ve külli kavramlar tefekkürün cüzilerden çıkardığı kavramlar değildir onlar faal akıldan gelir ancak insan aklının faal akıl ile ittisali sonucu tikel nesnelere bağımsız olan ve bilfiil makul denilen soyut metafizik gerçeklikler düşünmeye ayrıca soyutlamaya gerek olmadan bilinirler

Buna göre düşünme olayında vehim tahayyül akıl ise tefekkür eder ancak vehmin tahayyüle dayalı bu cüzi idrakleri hiçbir zaman kesinlikle ifade etmez akıl onların doğru ya da yanlış olduğuna hükmedebilir vehim duyu ötesi soyut formları metafizik kavramları kabule yabancı bir yapıdadır oysa aklın tefekkürü tabiatı gerçeği gerçek bir soyutlama çabasıdır külli ve soyut kavramlara evrensel ve metafizik gerçekliklere bir yöneliştir bu çaba ve yönelişin bilme ile sonuçlanması ise bilinenden bilinmeyen çıkarılmayı mümkün kılan orta terimi elhaddülevsat bulmakla olur.

Bu açıdan bakıldığında düşünme bilinen ve bilinmeyen arasında irtibatlandırarak orta terimi aramak araştırmaktır yoğun düşünme araştırma sonucu zihinde oluşan problematik akli faal akıldan gelen aydınlanmayı almaya veya başka bir deyişle orta terimin keşfine hazır hale getirir aydınlanma gerçekleştiğinde orta terim bulunmuş ve sonuçta bilgiye ulaşılmış olur şu halde düşünme bilgiye götüren yolda gerekli olan fakat kendi başına yeterli olmayan bir şarttır

Özellikle faal akıl öğretisi ile ilgili bazı önemli ayrıntılarda Farabi ibni Sina çizgisini eleştirse de genelde onların psikolojik modelini benimsemiş olan ibni rüşd daha ziyade felsefi düşünce tarzının meşruiyeti meselesine yönelmiş gazali'nin tenkitleri ile itibar kaybına uğrayan felsefi düşünceyi şeriat nezdinde meşru hatta vacip göstermeye çalışmıştır bu konuya ayırdığı faslul makal adlı ünlü eserinde felsefe ve mantık disiplinleri konusunda nazari araştırmalar yapmanın şeriat açısından mübah mı yasak mı emredilmiş mi olduğunu eğer emredilmişse bu emrin mendubiyet mi yoksa vücut mu ifade ettiğini ortaya koymak istemiştir filozofa göre şeriat düşünüp ibret alın ey akıl sahipleri haşr 59 mealindeki ayetle akli veya hem akli hem şer-i kıyasa başvurmayı vacip kalmıştır nazar rey tefekkür terimlerinin geçtiği ayetleri de akli ve nazari araştırmalara teşvik sadedinde zikreden ibni rüşd haşr suresinin 2 ayetindeki itibar fiilini akli kıyasa başvuru olarak yorumlar ibn-i rüşd mantığın kesin sonuçlarına dayalı düşünme anlamındaki felsefi araştırma metoduyla varılan sonuçların gerçeğin ifadesi olduğunu şeriatla gerçek olduğuna göre bu ikisinin ilke olarak çatışmayacağını vurgulayarak yalnızca felsefi düşünme tarzının şeran vacip olduğunu ileri sürmekle kalmaz sonuçlarının da şeriatla uygun olduğunu ileri sürer

Kelam ve felsefedeki teorik araştırmadan ziyade deruni müşahedeye ağırlık veren tasavvuf tedebbür teemmül tefekkür ve itibar gibi terimlerle ifade edilen düşünme tarzlarını Ruhi arınmanın bir yolu olarak görür.

İnsanın kendi hali ve akıbeti üzerinde düşünmesi ayrıca Kur'an okuyarak onun derin anlamları üzerinde tefekküre dalma dış dünyanın etkilerinden olabildiğince soyutlanarak ilahi ve ezeli hakikatler üzerine yoğun bir biçimde düşünme eşyanın mahiyet hakikat ve yaratılış hikmeti üzerinde kalbin nuruyla muhakemede bulunma yahut Allah'ın nimetleri üzerinde düşünme Dünya içindekilerinin geçici ve aldatıcı olduğu bilincini besleyen ibret verici düşünme gibi fikri yönelişleri ile tasavvuf kendine özgü manevi eğitim yolları çerçevesinde entelektüel faaliyete şekil verir Kur'an okumaktan maksat tedebbür ve tezekkürdür İslam ansiklopedisi Dr Ahmet madazlı

Biz sana hayırlı ve bereketli bir kitap indirdik ki ayetlerini inceden inceye düşünüp taşınınsınlar Halis akıl sahipleri ondan öğüt alsınlar sad 29 yani cenabı hak bu ayeti ile Allah'ın delil ve burhanlarını hükümlerini düşünsünler ondan öğüt alsınlar ve gereği ile amel etsinler yüce manalarını Kur'an'ın ruhuna uygun tevillerini öğrenip ona uyusunlar demek istemiştir zira insan Kur'an'ın manalarını anladığı sürece İrfan sahibi olur Tezekkür ile kalp üzerindeki perdeler kaldırılır ruhtar alemine vasıl olunur ruh böylece beşer aleminde bulamadığı ezeli tevhid ve maarif sırlarını bulmuş ve ona kavuşmuş olur

Cenabı Hak'ın Kur'an'ın ayetlerini düşünsünler emrinde 1 planda Kur'an'ın manasını anlamının vacip olduğuna ikinci planda ise Kur'an'ı tertil ile okumanın gerekliliğine vurgu yapar çünkü Kur'an Hakkı verilerek okunmadığında emredilen tedebbür gerçekleşmez.

Ayetlerin manalarını tedebbür ve tefekkür etmeyen kimseye de Allah yardımcı olmaz

Cenabı hak Kur'an'ı hakkıyla okuyanları övmüş bakara 121 ayetinde kendilerine kitap verdiğimiz kimseler o kitabı hakkıyla okuyanlar var ya işte onlardır ona hakkıyla inananlar buyurmuştur Kur'an'ı tilavetin Hakkı anlamak ve yaşamaktır Allah resulü de bu ibareyi ona gereği gibi uyanlar şeklinde tefsir etmiştir eğer bir mesajı uygulamak ona gereği gibi inanmanın şartı ise bir mesajı uygulamak da ona gereği gibi inanmanın sonucudur bu durum cuma suresinin 5 ayetinde ifade edilen kitap yüklü eşekler tanımını da tam karşılığıdır

Kur'an ayetlerinin manalarını tereddül eden ancak o ayetleri emirlere uyar yasaklarından kaçınır her halinde Allah'ın sevgisini yitirmekten korkar müşkil meselelerini onunla çözer anlamadan ve üzerinde düşünmeden ne Kur'an'a uyulabilir ne de hakkıyla onu okumuş sayılır

.... Onlar hiç Kur'an üzerinde derin derin düşünmezler mi yoksa kilit vurulmuş kalplere mi sahipler

Muhammed 24

Yani Kur'an'ın satır aralarından satır arkalarına geçip derin bir okumayla geleceğe ilişkin tedbir üretmezler mi tedebbür arka taraf anlamındaki duburdan türetilmiştir bir şeyin görünen yüzüyle yetinmeyip ardına geçmeyi ya da bir işin önünü ardını düşünerek geleceğe ilişkin tedbir üretmeyi ifade eder tedebbür kelimesinin ait olduğu tefaul babı tekellüf ve tereddüt ifade eder yani hem zahmet etmeyi ve bedel ödemeyi gerektirir külfet hem de ısrar ve sebatı ve dahi sabiteleri olmayı gerektirir Araf suresinin 3 ayetinde

Uyuyun rabbinizin katında size indirilene onun dışında bir takım otoriteleri asla uymayın ne kadar da kıt düşünüyorsunuz.

Zımmen kılavuzu vahiy olmayanın kılavuzu şeytan olur bu ayetle tezekkür istikameti geçmiş gösteren düşüncedir ve hafızaya tekabül eder tedebbür istikameti gelecek olan ve tedbir üretmeyi hedefleyen düşüncedir taakkul bu ikisi arasında bağ kurmak tefakkuk bu üçünden elde edilen şimdi ve burada ya taşımaktır tefekkür ise bütün bu süreçlerin tümünü kapsar bunların hepsi de olumlu düşünmeyi içerir ve tefail babından gelir olumsuz kullanıldığı tek yerde ise tefil babından gelir o da şu ayettedir müddessir 18 çünkü o Kur'an hakkında yanlış düşündü ölçüp biçti bu ayetler grubu kuran'a yamuk ve sığ bakan herkesi kapsar fakat bu tipin Kur'an'ın nüzul ortamındaki prototipi Velid bin muğiredir bu Arap dil ve belagat dahisi Kur'an karşısında yaşadığı derin iç çatışma ve tereddütle sabahlara kadar kıskançlıktan kıvranıyordu tefkir kesinlikle tefekkürden farklıdır zira tefekkür kullanıldığı 15 yerde olumluyken sadece burada kullanılan tefkir olumsuzdur tefekkürü tefkirden ayıran birincisinin ait olduğu kalıp gereği özdeşleşmeyi ve derinleşmeyi gerektirmesindedir zira tefaul babı tefekkür bağı mıdır bu yüzden tefkiri sığ ve yanlış düşünce olarak çevirdik hayat kitabı Kur'an gerekçeli meal tefsir Peygamberimiz Kur'an'ı neredeyse harfleri sayılacak şekilde okur rahmet ayetlerini okuyunca Allah'tan dilekte bulunur azap ayetlerini okuyunca Allah'a sığınır zat-ı uluhiyet anılınca onu tesbih eder dua ve istiğfar ederdi yine o Kur'an okurken manasını anlamak derin derin düşünmek ve kusurla gelen Duygu da müteessir olmak için bazı ayetleri tekrar ederdi rasulullah Kur'an ehlini tedebbür ile Kur'an okumaları için uyarmış ve ey Kur'an ehli Kur'an'ı yastık edinmeyiniz onu gece gündüz hakkıyla okumaya devam ediniz Kur'an'ı yayınız manasını tedebbür ediniz ki felah bulasınız buyurmuştur.

Bir adam resulullah'a gelerek Allah'ın sana öğrettiklerinden bana da öğret demiş Resulullah da ona Kur'an öğrenmesi için bir sahabeyi göndermiş sahabe o adama zilzal suresini öğretmiş adam bu surenin her kim zerre kadar bir hayır işlerse onu görecektir kim de zerre kadar şer işlerse onu görecektir ayetlerini öğrenince bu bana yeter demiş bunun üzerine Resulullah bırakın onu gerçekten o bilgili oldu buyurmuştur ruhul beyan Resulullah manasını anlamaya çalışmadan süratlice Kur'an okuyanları uyarılmış ve ümmetini de bir topluluk Kur'an okuyacaklar fakat onu hurma saçar gibi etrafa saçacaklardır buyurmuştur keza rasulullah anlamadan hükümleri ile amel etmeden Kur'an okuyan münafığı zemmetmiş ve Kur'an okuyan münafık Reyhan gibidir kokusu güzel fakat tadı acıdır buyurmuştur Abdullah ibni Mesud manasını anlayıp düşünmeden süratlice Kur'an okumayı tasvip etmemiş ben bir rekatta mufassal bölümünü okuyorum diyen kimseye şiiir gibi acele mi ? Bir takım kavimler vardır ki onlar Kur'an okurlar da okudukları köpürçük kemiklerinden ötesine tesir etmez ancak kalbe tesir edip de orada kökleştiği vakit faydası olur hadisi şerifini okumuştur Hz Ali bilgisiz ibadette tefekkürsüz kıraatte hayır yoktur buyurmuştur Hz Hasan da sizden önce gelip geçenler Kur'an'ı rableri tarafından gönderilmiş bir kitap olduğunu biliyorlar geceleri okuyup tedebbür ediyorlar gündüzleri de inceliklerini araştırıyorlardı demiştir

Meşhur mutasavvıf İbrahim el havvas şöyle demiştir kalbin ilacı beştir tedebbür ile Kur'an okumak bunlardan birincisidir. Ariflerden bazıları haftada bir hatim ayda bir hatim ve senede bir hatim yaparım bir hatmim daha vardır ki 30 senede henüz onu ikmal edemedim yani Kemali tedebbürde tefekkür ve tekrardan dolayı henüz onu bitiremedim demişlerdir Seleften bazıları Hud suresinde 6 ay kalıp tekrar etmişler ve tedebbürden fariğ olamamışlardır Onlar Kur'an'ın manası üzerinde derinliğine düşünmüyorlar mı eğer o Allah dışında bir kaynaktan gelmiş olsaydı elbette onda bir yığın çelişki ve tutarsızlık bulurlardı

Bu ibare hem onlar Kur'an'ı okuyarak insanın olayların ve eşyanın akabeti üzerinde düşünüp kendi gelecekleri için tedbir üretmiyorlar mı hem de onlar Kur'an'ın satır aralarında yer alan muradı ilahi üzerinde ya da Kur'an'ın aktardığı olayların arka planı üzerinde derin derin düşünüp kendi gelecekleri tedbir almıyorlar mı anlamına gelir eğer tedebbür edilirse her şeyin Allah'tan olduğunu söyleyen Nisa 78 ayeti ile sadece hayrın Allah'tan olduğunu söyleyen Nisa 79 ayet arasında bir çelişki olmayıp aksini Allah insan ilişkisinde muhteşem bir dengeye işaret ettiği açıkça görülür

Okurken ve dinlerken tedebbür nimetine sahip olan kimse için Kur'an şifadır kişinin niyeti ilahi i kitabı ne zaman anlayacağım ne zaman ondan ibret alacağım ne zaman ondan öğüt alıp kendimi kötülüklerden alıkoyacağım olmalıdır yoksa bir an evvel okumayı bitirmek olmamalıdır zira Kur'an okumak ibadettir ibadetle gafletle olmaz tedebbür ve tefekkürle az miktarda okumak tedebbür ve tefekkürsüz çok okumaktan daha evladır zira hem Kur'an ayetleri hem de hadisi şeriflerde bu gerçeği söylemektedir İmam Gazali Kur'an'ın manalarını tedebbür ederek oku gafletle okumayı okuma sayma zira zahirde tertil batında tedebbürün iyice yerleşmesi içindir Kur'an'ı hakkıyla okumak hususunda akıl ile lisan müsterek olmalıdır böylece kalp kendini kötülüklerden men eder öğüt alıp açıklamalarından tesirlenir zaten kıraat de maksat tedebbürdür

İslam terminolojisinde temel teşkil eden ve kur'an-ı Kerim'in birçok ayetlerinde geçen düşünceyi eylemi insan kültür tarihinde gelenek ve göreneklere yön veren insani bir çabadır Arapçada düşünceyi ifade eden kelimelerin başında gelen tefekkür tedebbür taakkul tefakkuh kavramları sırasıyla yine şu ayetlerde yerini alır

Tezekkür; Kamer suresinin 17 ayetinde mealen andolsun biz Kur'an'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık var mı düşünüp öğüt alan zira Kur'an sahibi Allah olan hayat okulunun yine Allah'a ait olan müfredatıdır kur'an'dan ders almayan Allah'tan ders almıyor demektir vahiy kendisini düşünülen bir topluma ithaf eder öğüdü ise hayatına kuran'la istikamet vermeye isteyenler alır Hz Ömer şöyle der birinin Kur'an'ı okuması sizi aldatmasın o dilimizdeki bir sözdür asıl siz onun kim hayatına koyuyor ona itibar edin

Tedebbür; sana bu mübarek kitabı ayetlerini tedebbür etsinler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik sad 29

Kur'an'a göre ancak düşünenler akıl izan sahipleridir yalnız akıl izan sahipleri ders alır

Teakkul ; andolsun o sizden pek çok nesli saptırmıştı yine de aklınızı kullanmayacak mısınız yasin 62

Tedebbür; sana bu mübarek kitabı ayetlerini tedebbür etsinler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik sad 29

Kur'an'a göre ancak düşünenler akıl izan sahipleridir yalnız akıl izan sahipleri ders alır

Teakkul ; andolsun o sizden pek çok nesli saptırmıştı yine de aklınızı kullanmayacak mısınız yasin 62

Dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir elbette ki ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır hala akıllanmayacak mısınız En'am 32

Hülâsa her şeyle bir şey arasında bağ kuran düşünceye taakkul denir geçmişe yönelik tezekkür ile geleceğe yönelik tedebbür arasında bağ kurma yeteneği kullanmaktır

Tefakkuh; insanın halinin ilmini bilme ilmi olan fıkıh ilmine bunun için fıkıh adı verilmiştir eşyanın hakikatine varma perdenin arkasını görebilmedir

Kur'an akli olanları yani düşünebilme yeteneği olanları muhatap alan bir kitaptır o yüzden akli olmayanın dini yoktur akıldır insanı değerli kılan sorumlu tutan Ali İmran suresinin 191 ayetinde mealen onlar ki ayaktaiken otururken ve yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar göklerin ve yerin yaratılışı üzerine tefekkür ederler Rabbimiz bütün bunları anlamsız ve amaçsız yaratmadın yücelikte eşsizsin bizi ateşin azabından koru

Yani her zaman ve her durumda zikretmek insan için geometrik açıdan ayakta olmak oturmak ve yatmak dışında bir düzlem yoktur. Allah'ı anmak Allah'ı sürekli gündemine almak o yokmuş gibi düşünmemek konuşmamak yaşamamak ve sonuçta Allah'ın gündeminde kalmaktır. Hayat biz olmasak da anlamlı biz fark etmedik diye hayat anlamını kaybetmez insanın farkı hayata anlam verdiği için değil hayata verilen anlamı keşfettiği içindir bu da düşünme yoluyla mümkün olacaktır

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

Tefekkür - Tezekkür -Tedebbür

Gökhan Soyulu
Altınordu İlçe Vaizi

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ
اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

~1.2~

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ
وَالسَّلَامُ عَلَيَّ رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَأَصْحَابِهِ وَاتَّبَاعِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ بِإِحْسَانٍ
إِلَى يَوْمِ الدِّينِ

رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي
وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي
رَبِّ زِدْنَا عِلْمًا وَالْحَقِّقْنَا بِالصَّالِحِينَ

اللَّهُمَّ عَلَّمْنَا بِمَا يَنْفَعُنَا وَأَرْفَعْنَا بِمَا
عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ

أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
سُبْحَانَكَ لَا فَهْمَ لَنَا إِلَّا مَا فَهَّمْتَنَا إِنَّكَ
أَنْتَ الْجَوَادُّ الْكَرِيمُ

إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ،
وَأَحْسَنَ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صَلُّوا عَلَيَّ رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ
صَلُّوا عَلَيَّ طَيِّبِ قُلُوبِنَا مُحَمَّدٍ
صَلُّوا عَلَيَّ شَفِيعِ دُنُوبِنَا مُحَمَّدٍ
اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى
آلِ سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ

Bizleri yoktan var eden, varlığından haberdar eden ve bizlere sayısız nimetler bahşeden ve bizleri yeryüzünün halifesi ilan eden, bütün kapıların kapatıldığı anda bile sonsuz rahmet ve merhamet kapısını açık tutan Rahman ve Rahim olan Rabbimize sonsuz hamd-ü senalar olsun.

O'nun kutlu elçisi, başlarımızın tacı, gönüllerimizin ilacı, iki cihan serveri; doğarken ümmetim diyen, yaşamı boyunca gerek sözleriyle ve gerek yaşantısıyla ümmetine en güzel örnek olan; refik'ü-l e'laya (yüce dosta) yükseldiğinde bile haktan ümmetini dileyen, sevdiğimiz, önderimiz ve iki cihan rehberimiz Hz. Muhammed Mustafa (sav.) Efendimizin ve ashabının üzerine binlerce salat ve selam olsun.

Allah'ın rahmeti, merhameti, bereketi, af ve mağfireti siz kıymetli cemaatimizin üzerine olsun. Gününüz mübarek, gönlünüz huzur dolsun. Rabbim yuvalarınıza muhabbet, yurduzuza sekinet koysun. Birlik ve beraberliğimizi daim eylesin.

Tefekkürün Kur'andaki Mahiyeti nedir?

Kur'ân, insanı derin bir şekilde düşünmeye, düşünme sonucunda gerekli ders ve ibreti alıp; ona göre davranmaya davet eden mûciz ve mu'ciz bir kitaptır. Zira son İlâhî Vahiy'de insanlar; Allâh'ın mahlûkâtı, evreni, gökleri, yeryüzünü, geceyi ve gündüzü, rüzgârları ve denizlerde giden gemileri, yörüngesinde giden ay ve güneşi, yıldızları, yağmur bulutlarını ve burada saymakla bitiremeyeceğimiz daha birçok eşsiz âyet ve alâmetleri düşünmeye, teşvik edilmektedir. Kur'ân'da beyan edilen kıssaların sonunda geçmiş kavimlerin başına gelenlerden ibret alınması gerektiği; tarihte daha önce yaşanmış olaylarla Kur'ân'ın nüzûlü sırasında yaşanmakta olaylar arasında bağlantı kurularak, aynı hataların tekerrür etmemesi için dersler çıkarılması gibi hususlar sürekli vurgulanmaktadır.

Bütün bunların yanı sıra, insanlar arası ilişkilere dair çok sayıda âyette düşünceli, bilinçli, sorumluluk şuuru içinde hareket edilmesi, eşlerin birbirlerini, çocukların ebeveynlerini, zenginlerin fakirleri, güçlü olanların zayıfları düşünmeleri, hiç kimseyi hor ve hakir görmemeleri, yardıma muhtaç kimselere gereken hassasiyeti göstermeleri beyan edilmektedir. Allâh'ın yarattığı mahlûkatına karşı şefkat ve merhametle davranılması, beencil olunmaması, digergâm olunması, kendileri için istenilenlerin, başkaları için de istenilmesi önerilmektedir. Konuya bütüncül olarak bakıldığında Kur'ân-ı Kerim'de, insanın başıboş yaratılmadığı, kendisinin emrine verilen varlıklar ile bu varlıkların yaşadığı dünyanın belli bir gayeye matuf olarak yaratıldığı hatırlatılmakta; göz, kulak, akıl, kalp vb. gibi Yaratıcı tarafından verilen ve insanın düşünmesine yardım eden nimetlerin de farkında olunması gerektiği buyurulmaktadır.

Tefekkür, Komple bir düşünme olayıdır. Şu üç şeyin birleşiminden meydana gelir.

1-Tezekkür: Sebepleri, ilkleri düşünmek. Geçmiş, maziyi düşünmek... Neden sorusunu sorup cevabını düşünmek...

2-Tedebbür: Bu sebebi, ilkeyi, geçmiş, neden sorusunu düşünerek oradan elde ettiğimiz tecrübeyi geleceğe taşımak ve geleceği inşa etmek için bir takım hesaplar yapmak. Tedbir almakta buradan gelir. 3-Taakkul: Geçmişle geleceği birbirine bağlamaya, geçmişten elde ettiğimiz tecrübeyi geleceğe yönelik bir tedbire dönüştürüp ikisi arasında taakkulla bir bağ kurarsınız. İşte bu üç işleme birden TEFEKKÜR diyoruz.

- Rasulullah buyurdular ki:
- " تَفَكَّرُ سَاعَةً حَيْرٌ مِنْ قِيَامٍ لَيْلَةٍ "
- "Bir saat tefekkür, gece ibadetinden daha hayırlıdır."
- Ariflerden biri şöyle der: "Tefekkür, ya Allah'ın âyet ve sanatı hakkında olur ki bundan ma'rifet doğar. Ya azamet ve kudret-i ilâhiyye hakkında olur ki bundan hayat doğar. Ya ni'met-i ilâhiyye hakkında olur ki bundan muhabbet doğar. Ya da Allah'ın sevap va'dettiği ve ceza ile tehdid ettiği konularda olur ki bundan da tâat arzusu ve ma'siyet korkusu doğar."
-
- Hepimiz hayatın farklı zamanlarında bir şeyler yaparken tefekkürde bulunuruz. Bir iş yapacağımızda, önce düşünürüz, araştırırız, inceden içneden ipliğe her detayı düşünürüz.
- A. Farz Bir İbadettir.
- B. Tekâmülün Öncüsüdür.
- C. İbadetlerin Özüdür.
- D. Akıl Filtresidir.
- E. Bilginin Kaynağıdır.
- F. Geleceğin İnşasıdır.
- G. Ahiretin Mutluluk Anahtarıdır.

Akıl ve Kalbin Semeresi

Tefekkür ve tezekkür, İslam düşüncesinde akıl ve kalbin işleyişini anlamaya yönelik temel kavramlar arasında yer alır. Allah'ın insanlara lutfettiği en büyük nimetlerden biri de akıldır. Akıl; hakkı batıldan, doğruyu yanlıştan, faydalı olanı zararlı olandan ayırt etmemiz için bize ihsan edilmiş üstün bir meziyettir. İnsan bu sayede Allah'ın ayetlerini kavrayıp hayatına anlam kazandırır ve kötülükten sakınıp iyiliğe yönelir.

Aklın işleyişinin meyvesi; tefekkürdür. Kelime olarak “düşünce, düşünme ve düşünüş” gibi anlamlara gelen tefekkür, Kur’an-ı Kerim’de yaklaşık 150 ayette “taakkül, tedebbür, tezekkür ve tefekkür” gibi mefhumlarla zikredilip; Allah’ın azametini kavramaya yönelten bir ibadet biçimi olarak öne çıkar. İslam dininde günahlarını, evreni, varlıkları, doğayı, yaratıkları vb. konular ile kendini ve Allah’ı düşünmek olarak tarif edilebilir. Bizler tefekkür ederek yaratılış gayemizi, Allah’a kulluğun önemini, vaktin kıymetini ve salih amelin değerini idrak ederiz. Kainattaki eşsiz dengenin ve sayısız nimetin farkına varırız. Göklerin ve yerin, dağların ve denizlerin, ay ve güneşin, bilinen ve bilinmeyen nice güzelliklerin yaratılışındaki hikmeti kavrarız. Yüce Rabbimiz bizden ısrarla hem kendimizi hem tabiatı tefekkür etmemizi ister. Tefekkür zihni bir faaliyet olarak başlar sonrasında kalbi ve ruhi bir fonksiyon haline gelir. Bir zihin eylemi olarak yaşanan ve matlubun aranması şeklinde değerlendirilen tefekkürü bir kalp eylemi olan tezekkür takip eder. Bir şeyi unuttuktan sonra hatırlamak ve ibret almak manalarına gelen tezekkür; bir düşünceyi veya teklifi kabul ya da reddetmeden önce onu iyice değerlendirme anlamına gelir. Tezekkür tefekkürden daha derindir. Tefekküre göre tezekkür, arzu edilen bir şeyi aradıktan sonra tekrar elde etmeye benzer. Tefekkürle elde edilen manalar tezekkürle daha berrak bir hale gelir. İnsandaki tefekkür gücü bir şeyle ne kadar meşgul olursa insan da onu tanıma arzusu ve tezekkür o kadar artar. Kullukta ve ibadetlerde bulunması gereken en önemli esaslar; niyet, ihlâs ve samimiyettir.

Diğer bir ifade ile kulluk ve ibadetleri ihsan şuuru ile yapmaktır. Bu Rabbimizin kullarından isteğidir.

Şüphesiz ki Kitab’ı sana hak (!Rasûlüm)“ olarak indirdik. O halde sen de dini Allah’a has kılarak kulluk et.” (Zümer, 39/2) De ki: Bana, dini Allah’a hâlis kılarak O’na“ kulluk etmem emir olundu.” (Zümer, 39/11) ”?Hz. Peygamber (sav) de “İhsan nedir ,sorusuna şöyle cevap vermiştir: “İhsan Allah’ı görür gibi ibadet etmendir. Sen O’nu ”...görmüyor olsan da O seni görmektedir (Buhari, “İman”,37)

O halde, kullukta ve özelde ibadetlerde bulunması gerekenler; ihlâs, samimiyet ve ihsan içerisinde olmalıdır. Bunları sağlayan ”en önemli hasletlerde “tezekkür ve tefekkür dür. Bu iki kavram, Kur’an’da çokça zikredilen ve bizlerin de her daim kendileriyle hemhal olmamız istenen şuurulluk halidir. Tezekkür ve tefekkürün mahalli akıl ve kalptir. Aklın ve kalbin yaratılışına uygun olarak işlevini yerine getirmeleri; tezekkür, tefekkür olarak ortaya .çıkılmaktadır

Aklın ibadeti olarak ta kabul edilen “tezekkür ve tefekkür” başlı başına müstakil bir ibadet şeklidir. Kalbin ve aklın diri ve uyanık olma halidir. Rabbimize yakın olma vesilesidir.

:Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur Rabbini zikreden kimse ile zikretmeyen“ kimsenin misali, diri ile ölünün misali gibidir.” (Buhârî, “Deavât”, 66). Önemine ,binaen Rabbimiz, zikrin çokça yapılmasını zikirden yüz çevrilmemesi gerektiğini, mal ve evlatların kişileri zikirden alıkoymaması .gibi hususlarda da uyarılar yapmaktadır Ey iman edenler! Mallarınız da çocuklarınız“ da sizi Allah’ı anmaktan alıkoymasın. Bunu ”.yapanlar mutlaka hüsrana uğramışlardır (Münafikun, 63/9)

- İki kişi Hz. Aişe'yi ziyaret ettiler ve "Hz. Muhammed'de gördüğünüz etkileyici bir şeyi anlatır mısınız?" diye sordular.
- Hz. Aişe şöyle dedi; "Rasûlullah bir gece kalktı, abdest aldı, namaz kıldı. Namazda çok ağladı. Öyle ki, secde esnasında yerleri ıslattı, mübarek gözyaşlarıyla... Sonra Hz. Bilal geldi. Onu öyle görünce "Sizin geçmiş ve gelecek tüm günahlarınız affedilmişken, sizi ağlatan nedir?" diye sordu.
- Rasûlullah;
- أَفَلَا أَكُونُ عَبْدًا شَكُورًا، لَقَدْ نَزَلَتْ عَلَيَّ اللَّيْلَةَ آيَةً، وَيْلٌ لِمَنْ قَرَأَهَا وَلَمْ يَتَفَكَّرْ فِيهَا
- "Şükreden bir kul olmayayım mı? Bu gece Allah bir ayet indirdi. Bu ayeti okuyup ta üzerinde tefekkürde bulunmayan, düşünmeyen kişilere yazıklar olsun!" dedi ve şu ayeti okudu: (İbni Hibban,620)
- إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ
- "Şüphesiz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece gündüzün peşpeşe gelişinde, akıl sahipleri için ayetler (deliller, ibretler) vardır.
- الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

• Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler (ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadım. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!" (Ali İmran,190-191)

Tefekkür Edilmesi İstenen Hususlar

- 1. Allah'ın Azametini Tefekkür
 - وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ...
 - Allah'ı yeterince büyüklüğüne yaraşır şekilde takdir edemediler." (Enam,91)
 - Allah'ı tanımının yolu O'nun sıfatlarını ve yarattıklarını düşünmekten geçer. Aksi taktirde mücessime ve müşebbihe gibi tarihte düşülen bazı hatalara düşmüş oluruz. Rasulullah buyurdular ki:
 - لَا تَفَكَّرُوا فِي اللَّهِ وَتَفَكَّرُوا فِي خَلْقِ اللَّهِ...
 - "Allahü teâlânın yarattıkları üzerinde düşünün, zatı hakkında düşünmeyin!" (Hilyetül evliya,6/67)
 - Allah'ın azametini tefekkür eden insan; O'nun büyüklüğü karşısında gafletten kurtulur, imanı kuvvetlenir; acz, fakr ve kusurlarını anlar, Kur'an-ı Kerim'de Allah Teala, kudretinin dellilerini göstererek, insanların bunları düşünerek ibret almalarını istemektedir.
 - Âlemin düzenliliğini, yaratılış gayesini, verilen nimet ve güzellikleri, dünyanın geçiciliğini, süt veren hayvanlardaki icazı, gece ve gündüzün dönüşümünü düşünen insan, Allah Teala'nın sonsuz ihsanlarıyla kullarını nasıl donattığı karşısında, O'nun büyüklüğünü idrak eder.
- 2. Kainatı Düşünmek
 - إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ
 - Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde akılselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır. (Ali İmran,190)
 - وَسَيَخَرُّ لَكُمْ اللَّيْلُ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

- “O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Bütün yıldızlar da O'nun emri ile sizin hizmetinize verilmiştir. Şüphesiz bunlarda aklını kullanan bir millet için ibretler vardır.”(Nahl,12)
- Gündüzümüzü aydınlatan, bizleri ısıtan Samanyolu galaksisinde yer alan 200 milyar gezegen/yıldızdan biri olan güneşi düşünelim. Bir dakikalık dönüş hızı 720 bin km olup bir günde 17 milyon 280 bin km yol alan, dünyadan 1 milyar 300 milyon kat büyük olup dünyaya uzaklığı 150 milyon km olan bir yıldızı düşünün. Güneşin yüzey sıcaklığı 6 bin santigrat derecedir. Şimdi düşünelim böyle bir kütle ve sıcaklığı. Dünyada suyun kaynama noktası 100 santigrat derecede kaynamaktadır.

3. İnsanın Yaratılışını ve Hakikatini Düşünmek

Niçin yaratıldın? Nasıl yaratıldın? Niçin her şey senin istifadene sunuldu? Neden en seçkin varlık sensin? Allah niçin peygamber ve kitapları sana gönderdi?

- İnsan, kendi vücudunun ne muazzam bir fabrika ve laboratuvar olduğunun farkında değildir. Hâlbuki yalnız nefes alıp vermek bile büyük bir kimya olayıdır. Havadan alınan oksijen, vücutta yakıldıktan sonra, karbondioksit halinde dışarı çıkarılır.
- Sindirim sistemi ise sanki bir fabrikadır. Ağızla alınan gıda maddeleri ve içecekler, mide ve bağırsaklarda parçalanıp öğütüldükten sonra, vücuda faydalı kısmı, ince bağırsaklarda süzülerek kana karışmakta ve posası dışarı atılmaktadır.

4. Kur'an-ı Kerimi ibret nazarıyla okumak

- لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ
- “Eğer biz bu Kur'an'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek, parça parça olmuş görürdün. Bu misalleri insanlara düşünsünler diye veriyoruz.” (Haşr,21)
- كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ
- “(Resûlüm!) Sana bu mübarek Kitab'ı, âyetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.” (Sad, 29)

Mevlana dan bir Kıssa:

وَهُمْ يَصْطَرِّخُونَ فِيهَا رَبَّنَا
أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ
الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوْ لَمْ
نُعْمَرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ
تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمْ النَّذِيرُ فَذُوقُوا
فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ

- “Onlar orada:
Rabbimiz! Bizi çıkar,
(önce) yaptığımızın
yerine iyi işler
yapalım! diye feryad
ederler. Size
düşünecek kimsenin
düşünebileceği kadar
bir ömür vermedik
mi? Size uyarıcı da
gelmedi mi? (Niçin
inanmadınız?) Şimdi
tadın (azabı)!
Zalimlerin yardımcısı
yoktur.”(Fatır,37)

- Güzel sesli bir hafız Kur'an okuyordu. Kulağına gelen bu güzel sesteki etkilenen Hz. Mevlana da gözyaşıyla dinliyordu. Bu sırada elini ağzına kapayarak esneyen bir adam, Mevlana'nın bu gözyaşlarına bir mana veremeyerek sordu:– Efendi Hazretleri niçin ağlıyorsunuz, ağlanacak bir şey mi var ortada? Mevlana esneyen adama anlayacağı dilden cevap verdi:–Güzel sesli hafızlardan gelen Kuran sesi bana, cennet kapısının açılış sesi gibi geliyor da onun için... Esnemeyen devam adam da başını sallayarak:– Bana da cennet kapılarının açılış sesi gibi geliyor, dedi. Mevlana küçük bir düzeltme yaptı:– Aramızda ince bir fark var, dedi. Senin duyduğun ses, cennet kapısının açılış sesi değil kapanış sesi olmalıdır. Çünkü dedi, açılış sesi gözyaşı döktürür, kapanış sesi ise uyku getirir...

6. Kıyamet ve Ahiret Ahvali

8. Dünya Hayatının Geçiciliği

أَنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَالْأَنْعَامُ حَتَّى إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَنْ لَمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ

Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden kopararak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için âyetlerimizi böyle açıklıyoruz.(Yunus, 24)

Dağların, Ovaların, Nehirlerin, Meyvelerin, Bitkilerin, Hayvanların Var Edilişi .9

يُنَبِّئُكُمْ بِهِ الرَّزْعَ وَالزَّيْتُونَ وَالنَّخِيلَ وَالْأَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda (Allah) düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır.(Nahl, 11)

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ
devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına (İnsanlar)“ bir bakmazlar mı?”(Ğaşiye, 17)

Nimetlerde Tefekkür: Ekmek Üretiminin Serüveni

Tarladan sofraya ekmek nasıl gelir: İlk önce tarla sürülür. Sonbahar yağmurlarıyla ıslanıp tohum ekilecek hale gelir. Tohum ekilir gübrelenir, suyla ve minerallerle birleşerek filizlenir ve yeşerir. İlkbaharda etrafındaki zararlı otlardan temizleme işlemi yapılır ki iyice gelişip büyüsün. Başaklar sararıp iyice olgunlaştığında hasat zamanı gelmiş demektir. tohumları ayıklanır, kurutulur. Öğütülüp un yapılmak üzere fabrikalara gönderilir. Bu unları fırınlar satın alır. Hamur yapılır pişirilir ekmek olur. Ve soframızın vazgeçilmez baş öğünü olarak yerini alır. İşte buğdayın ekmeğe dönüşme serüveni özetle bu şekildedir. Ancak insan emeği ve alın terinin sembolü olan ekmek bize bir tefekkür penceresi .açıyor aslında. Bizim hikayemizi bize anlatıyor
Sonra tarlaya biçerdöver girer. Buğday

- Tefekkürü Olgunlaştırmanın Yolları
- Kur'an üzerinde düşünmek:
- Kur'an üzerine düşünmek demek, kalb gözünü onun manaları üzerine yoğunlaştırmak, düşünceyi ve idrâki onu anlamaya ve kavramaya hasretmektir. Aslında Kur'an'ın indiriliş gâyesi, anlayıp düşünmeden sâdece okunması değil, aksine manasının düşünülüp anlaşılmasıdır. Nitekim şu âyetlerde bu konu açıkça ifâde edilmektedir:

• كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ

• "Bu Kur'an mübârek bir kitaptır. Biz onu sana indirdik ki âyetlerini düşünsünler ve akl-ı selîm sahipleri ibret alsınlar."(Sad,29)

- Dünya emelini bırakıp âhîret amelîne sarılmak:
- Tefekkürü olgunlaştıran, düşünceyi derinleştiren şeylerden biri de insanı dünyaya aid arzu ve isteklerini azaltması; bunun yerine ahîret mutluluğu sağlayacak amellere sarılmasıdır. Kur'anî ifâde ile ahirete göre dünya hayatı "bir gün" hatta "bir kuşluk vakti" kadar kısadır:

• وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبُثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ

- "Onları yeniden diriltip hepsini bir araya toplayacağı gün, sanki gündüzün bir saatinden başka kalmamışlar (yeni ayrılmışlar) gibi, aralarında tanışırlar. Allah'a kavuşmayı yalan sayalar ziyana uğramış ve doğru yolu bulamamışlardır."(Yunus,45)
- Kalb ve kafayı karıştıran şeylerden uzak durmak:
- Kalp ve kafayı karıştıran şeylerin başında lüzumsuz ve anlamsız ihtilaflar, dünya meta'ına rağbet, nefsanî arzulara düşkünlük gelir. Bunlar insan zekasını kalınlaştıran, kalbi karartıp karıştıran şeylerdir. Özellikle tokluk ve uyku yoğunluğuna mağlûb insanın düşünme melekelerini kaybedeceği bilinmektedir.

Tefekkürle berraklaşan zihin basîrete kanat açar. Basîret güçlendikçe kişi Kur'anî ifâdesiyle "ülû'l-elbâb" yani akıl ve idrak sahibi olur. Bu tür bir akıl her türlü vehim ve şüphelerden arınmış, Allah'ın murad ettiği

mana üzerinde amel etme özelliğine sahip bir akıldır. Bu ifade mükellef olan her akıl sahibi için geçerli değildir. Çünkü akli hevasına galebe çalmayan benliği diri kişiler bu unvana hak kazanamaz. Böylelerinin sanki akli yok gibidir.

Efendimizin Hayatında Tefekkür

- **Efendimiz peygamberlik öncesi dönemlerde Hira'ya çıkar ve rabbiyle baş başa kalıp derin düşüncelere dalar, saatlerce, günlerce bu hal üzere devam ederdi.**
- **Mekke'de Kâbe'ye gider, duvarına yaslanır ve ilahi gücü, Allah'ın varlığını, birliğini, insanların içinde bulunduğu cahiliye karanlığını, semavatı tefekkür ederdi.**
- **Geceleri mescidi nebevî'nin avlusuna çıkar, semayı seyrederek, namaz kılar, gözyaşları kumları ıslatarak secdelere kapanırdı. Ve saatlerce bu hal devam ederdi.**
- **Yediği gıdaların nereden ve nasıl geldiğini, bunlar karşısında nasıl şükretmek gerektiğini düşünürdü.**

Sahabe-i Kiramın Hayatında Tefekkür

- **Hz. Ebû Bekir bir gün evinin avlusunda iş görürken Cenâb-ı Hakk'ın azamet ve kudreti hatırına gelince semâvât ve arza bakıp: "Yüce Rabbim ne güzel dikmiş, ne güzel sermiş, rengârenk çiçeklerle ne güzel bezemiş." diyerek tefekküre daldı.**
- **Cebrâil Rasûlullah'a gelip az bir tefekküre altmış senelik ibadet karşılığı sevap aldığını beyanla, Hz. Ebû Bekir'i müjdeleyiniz, buyurdu. Rasûlullah, Hz. Ebû Bekir'in evine kadar gelerek:**

-
- “Ya Ebâ Bekir, ne amel işledin?” diye sordu.
- Hz. Ebû Bekir cevaben dedi ki: “Ya Rasûlallah, her şeyim sana feda olsun. Bu gün ben ne bir köle azat ettim, ne bir fakir doyurdum, ne de bir sadaka verdim. Az önce hatırıma Cenâb-ı Hakk’ın azameti geldi. Rabbimin azametini düşündüm.”

Ebu Zerr El-Ğıfari’nin Tefekkürü

- Ebû Zerr’in vefatından sonra annesine gelip; “Onun ibadetlerinde bize haber ver” diye soruyorlar.
- Annesi: “Normal bizim gibi ibadetlerini yerine getirirdi.”
- “Ayrıca farklı ibadetleri var mıydı?” diye sorduklarında;
- “Günün bir kısmında odanın bir köşesine çekiler, sırtını duvara yaslar, ellerini başına koyar, dakikalarca düşünür, bazen hıçkırıkları yan odaya kadar gelir beni uyandırır. Onun değişik bir ibadetini soruyorsanız işte bu tefekkür halidir.”

Ömer b. Abdülazizin Tefekkürü

- فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى لَا يَصْلَاهَا إِلَّا الْأَشْقَى الَّذِي كَذَّبَ وَتَوَلَّى
- “(Ey insanlar! İbret almıyorsunuz) Alev alev yanan bir ateşle sizi uyardım. O ateşe, ancak yalanlayıp yüz çeviren kötüler girer.” (Leyl, 14)
- Ömer B. Abdülaziz yatsı namazında bu ayetler okununca düşüp bayılıyor ve sabahlara kadar ayıltamıyorlar. Ayıldığında dilinde bu ayetleri tekrar edip durur.
- İmam-1 Azam’ın Tefekkürü:
- İmam-1 Azam bir gün yatsı namazından sonra bir ayet okur ve tefekküre dalar. Cemaat camiye terk edip gider. Sabahleyin müezzin camiye gelince imamı görüp yanına gidiyor “üstat bugün erken gelmişsiniz” der. İmam ona bakıyor, etrafa bakıyor ve “herkes gitti mi” diye soruyor. Müezzin “hocam ben sabah namazı için geldim” imamı azam “sabah mı oldu?” diyor. “Ben yatsı namazında bir ayet okumuştum onu düşünüyordum” diye cevap veriyor.

İmam Gazali, Müslüman olduğu halde, İslam'a ısınmamış, bazen camiye-cemaate gelse bile, vaziyetinde bir çekingenlik, ürkeklik olan bir adamdan bahseder. Fakat birden bire bu adamda bir değişiklik olur, vaziyeti güzelleşir, camiye, cemaate ısınır, cami için bir ev adamı gibi olur. İmam Gazali, bu işin farkında olunca, adamın hayatını takibe alır, bakar ki adam her gün şu üç yeri (mezarlık, hastane, hapisane) ziyaret etmeyi ihmal etmiyor. Öyle ki, bu adam önce mezarlığa gidiyor-"Aman Allah'ım! Bakıyorum da sıfır yaşından, yüz küsür yaşına kadar, ölen insanlar var mezarlıkta. Ben şu anda ölmüş olabilirdim. İbadet ve istiğfar hakkımı kaybetmiş olabilirdim. Ama şimdi hayattayım, sana şükür ya Rabbi .,Oradan hastaneye geçer •

Aman Allah'ım! - •
Bakıyorum da sıfır yaşından, yüz küsür yaşına kadar, ölen insanlar var mezarlıkta. Ben şu anda ölmüş olabilirdim. İbadet ve istiğfar hakkımı kaybetmiş olabilirdim. Ama şimdi hayattayım, .sana şükür ya Rabbi .,Oradan hastaneye geçer •

- türlü türlü hastalıklara maruz kalmış kimselerle görüştüğümüzde: "Ya Rabbi, şu anda ben de bir hasta olabilirdim hatta aklımı kaybetmiş olabilirdim o zaman benim halim ne olurdu.. demek aklımız sayesinde kazandığımız şeyler senin lütfündür. O halde varlığımızdan dolayı kuruntuya kapılmaya hiç hakkımız yoktur.
- Oradan hapisaneye gider. "Aman ya Rabbi, bu nefis insana neler yaptırmış. Bunların içinde tek tük masum olanlar varsa da çoğu bir anlık çılgınlıkları yüzünden buraya gelmiş, hürriyetlerini kaybetmiş. Ya Rabbi, sana sonsuz şükürler olsun, şu anda, ölü, hasta, hapis değilim bundan sonraki hayatımda saniyeler, dakikalar üzerinde titreyecek, hayatımı sana kulluk uğrunda harcamaktan başka bir şey düşünmeyeceğim. İşte bu ziyaretler ve bu dualar bu zatın manevi olarak gelişmesine sebep olmuştur.

İbadetlerde Tefekür: Namaz

İhsana ermeye, sana secdeye geldim, halimi arz etmeye geldim. Beni kabul eyle. Bir kez olsun "Kulum bana geldi" de. Ben bu kulluğumun şerefini her daim yüreğimde hissedeyim. Bu duygularla tekbir alıyoruz ve "Allah'ü Ekber" derken yüreğimizde bu coşkuyu hissediyoruz

Örneği

Rabbimizin emrettiği günde 5 vakit ve 40 rekât olarak kıldığımız namazımızı bir kez olsun düşünelim ve düşünerek tefekkür ederek yerine getirelim. Önce abdest için ön hazırlıklarımızı yerine getirelim. Ardından

efendimizin aldığı gibi güzelce abdest almaya başlayalım. Ancak aldığımız abdestin azalarımızdan akacak damlalarıyla Mevlamızın bizlerin günahlarını da döktüğünü hissederek, organlarımızla günahlardan uzak duracağımıza söz vererek, şuuruna ererek alalım. Sonra namaz kılacağımız yere doğru hareket ederken her adımımızın Mevlaya yakınlaşmak adına olduğunu hatırla tutarken, sağ adımımızla bir sevap elde ederken sol adımımızla da bir günahımızın silindiğini düşünelim. Kiblegaha vardığımızda "kiminle konuşacağız, kimin huzuruna kabul edileceğiz" iyice düşünerek niyetimizi gerçekleştireceğiz. "Ya rabbi! Niyet ettim senin rızan için sabah namazının farzını kılmaya" ama aslında şunu düşünebilmeliyiz: "Allah'ım ben geldim. Günahlarımla kavrulmuş bedenimle, affına mazhar olmaya, geldim. Kulluk biatımı yenilemeye geldim. Bütün dünyayı ellerimin tersiyle itip kalbi selim ile sana geldim

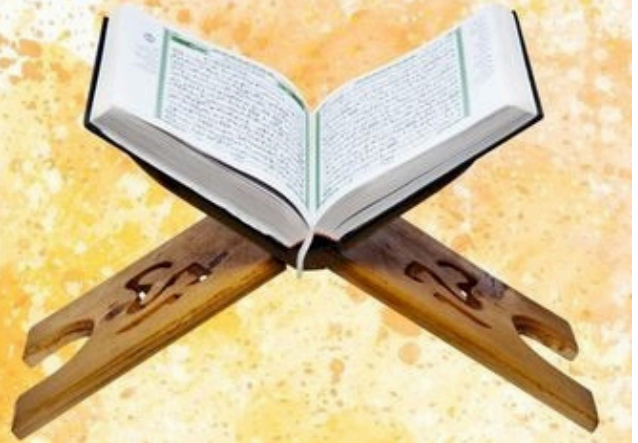
. E'üzü besmele ile gerçek anlamda Allaha sığınyoruz. Sonra hamdimize başlıyoruz Fatiha suresiyle. Ama anlamak ve anlaşılmak için geldiği halde, kolaylaştırıldığı halde anlamıyoruz ne dediğimizi. Fatihayı okurken ne dediğimizi anlamıyoruz. E'üzü besmele ile kimden kime sığınyoruz. Zammı surelerle ne söylüyoruz. Rûku ve secdelerdeki tesbihatımızda ne diyoruz bilmiyoruz. Anlamadığımız için namazlarda diyar diyar dolaşyoruz. Her birimizin sırtında yüklerle namaza duruyor, kurtuluşa, kurbiyete eremiyoruz. "Namazı yük olarak görmüyorum", "namaz benim beratım, huzur kaynağım ve miracımdır" diyerek Allahın huzuruna durmayı Mevlam hepimize nasip etsin. Kıldığımız namaz miracımız olamıyorsa, bizleri günahlardan alıkoyamıyorsa tefekkürsüzlüğümüzündür. İbn Abbas (RA) şöyle demiştir: "Tefekkür içinde kılınan normal iki rek'at namaz, tefekkürsüz bütün bir geceyi ibadetle geçirmekten daha hayırlıdır!" Tefekkür, insanı bilgili eder. Bilgili olan da amel eder. (Vehb bin Münebbih) Günde 40 Rekât Namaz Kılıyoruz. Bu 40 rek'atın 17'si farz, 3'ü vâcib, 20'si sünnettir. Bir senede 14.600 rek'at namaz kılıyoruz. Ramazan'da 600 rek'at teravîh namazı kılıyoruz. Toplam bir yılda 15.200 rek'at namaz kılmış oluyoruz. Namaz kılan bir mü'min bir günlük namazında neyi ne kadar zikrediyor; hiç düşündünüz mü? Namaz Kılan Bir Mü'min Bir Günde En Az – 15 def'a Euzübillâhimineşşeytânirrâcîym diyerek şeytanın şerrinden Allah'a sığınyor. – 40 def'a Besmele çekiyor. – 40 def'a Fatiha sûresini okuyor. – 80 def'a Rabb'imizin er-Rahman ismini söylüyor. – 80 def'a er-Rahim ismini söylüyor. – 213 def'a Allah-u Ekber diyor. – 120 def'a Sübhane Rabb'ie'l-Azim, diyor. – 240 def'a Sübhane Rabbiye'l-Âlâ, diyor. – 40 def'a Semi Allahu limen hamideh diyor. – 40 def'a Rabbena ve leke'l-hamd diyor. – 21 def'a Ettahiyatü'yü okuyarak Peygamberimize selâm gönderiyor. – 21 def'a Kelime-i Şehadet'i söylüyor. – 26 def'a omuzundaki meleklere ve yanlarındaki Müslümanlara Selâm veriyor. – 15 def'a Allahümme Salli selâvatını okuyor. – 15 def'a Allahümme bârik selavatını okuyor. Bu zikrettiklerimiz sadece namazın içinde okunanlardır. Namazdan önce ve sonra okunanlar ve tesbihatlar bu rakamların dışındadır. 60 yıl yaşayıp da kulluğunun gereklerini

- yerine getiren bir mü'minin yaptıklarını ve söylediklerini bu kadar yıl hesabıyla hesaplayın bakalım, ne çıkacak karşınıza. İşte hakkıyla kılınan Namaz insanı cennete götürür. Rabbim namazı dosdoğru kılanlardan eylesin...

Sonuç:

- Yaşadığımız her anı fırsat bilerek hayatımızı yeniden gözden geçirmeliyiz. Önce kendi geçmişimize, geleceğimize, kendimize doğru, Tefekkür seyahatine çıkmalıyız. Ardından nereden geldiğimize, niçin geldiğimize, bu amacımızı gerçekleştirebileceğimize daha doğrusu rabbimize doğru tefekkür yolculuğuna çıkalım. Kuran'dan ilham alıp Hz. Muhammed Mustafa'yı rehber ve önder edinip, ilme ve bilgiye sarılıp, tefekkür deryasından, akıl havuzundan düşünce sermayesinden istifade ederek iman yolculuğuna, ibadet yolculuğuna, hakikat yolculuğuna, insanlık yolculuğuna çıkalım ve Nasibimizi arayalım.

Sonuç olarak, tefekkür ve tezekkür, İslam düşüncesinde akıl ve kalbin işlevini tamamlayan, insanı derin bir bilinç ve idrake yönelten ibadetlerdir. Kur'an'ın rehberliğinde tefekkür ve tezekkürle donatılmış bir yaşam, insanı ruhsal olgunluğa erdştirirken, kulluk bilincini pekiştirir ve Allah'a olan yakınlığı artırır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

Tefekkür - Tezekkür -Tedebbür

Ömer GÜLLER

Kumru İlçe Vaizi

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ
اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةَ
وَالسَّلَامَ عَلَى رَسُولِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَاصْحَابِهِ وَاتَّبَاعِهِ وَمَنْ تَبِعَهُمْ
بِإِحْسَانٍ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ
رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي
وَاحْلُلْ عُقْدَةً مِنْ لِسَانِي يَفْقَهُوا قَوْلِي
رَبِّ زِدْنَا عِلْمًا وَالْحَقِّقْنَا بِالصَّالِحِينَ
اللَّهُمَّ عَلِّمْنَا بِمَا يَنْفَعُنَا وَأَرْفَعْنَا بِمَا
عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
سُبْحَانَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ
أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ
سُبْحَانَكَ لَا فَهْمَ لَنَا إِلَّا مَا فَهَمْتَنَا إِنَّكَ
أَنْتَ الْجَوَادُ الْكَرِيمُ
إِنَّ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ ،
أَحْسَنَ الْهُدَى هُدَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
صلوا على رسولنا محمد
صلوا على طيب قلبونا محمد
صلوا على شفيع ذنوبنا محمد
اللهم صل علي سيدنا محمد وعلي
ال سيدنا محمد

Bizleri yokluk aleminden varlık alemine çıkaran, Hayy ve Muhyi ismiyle bizlere hayat veren, müslüman bir anne babadan müslüman bir memlekette dünyaya getiren, doğduğumuz günden bugüne kadar mütemadiyen rızık vererek hayatımızı idame ettiren, bizleri sayısız nimetlerle donatıp akıl nimetiyle müşerref kılan Rabbimize sonsuz hamd-ü senalar olsun.

Bize bahşedilen bu hayatı nasıl anlamlı bir şekilde yaşayacağımızı ve bizi yaratan Rabbimize nasıl layık kul olabileceğimize al, akval ve ahvaliyle eksiksiz öğreten Habib-i edibine, Resul-i ekremine Hz. Muhammed Mustafa'ya ve O'nun ehl-i beytine ve ashabına salat ve selam olsun.

- **Muhterem kardeşlerim İnsanı yaratıp yeryüzüne halife kılan Rabbimizin insana verdiği sayısız nimetlerin arasında en önemlilerinden biri de akıl nimetidir. Akıl, insanı diğer bütün varlıklardan ayıran nadide bir lütî-u ilahidir. İnsan akılı ile haklı batıldan, doğruyu yanlıştan, faydalı olanı zararlı olandan ayırt edebilir, kötülüğü terk edip iyiliğe yönelebilir. İnsan akıl sayesinde Allah'ın kevnî ve kavî ayetlerini idrak edebilir ve hayatına yön verebilir.**

Tefekkür Nedir?

Aklın meyvesi ise tefekkür, tedebbür ve tezekkürdür. Arapçada “fıkr” mastarından türeyen tefekkür, herhangi bir mesele hakkında düşünme, zihni yorma, derin düşünme ve işin şuuruna varma manalarına gelmektedir. Tedebbür ise bir işin sonucunu başından hesap etmek anlamına gelir. Düşünme, tedebbürde olduğu gibi geleceğe değil de geçmişe yönelikse tezekkür adını alır ve “hatırlama, anma” anlamına da gelir. (İlhan Kutluer, İslam Ansiklopedisi, düşünme maddesi) Kur'an-ı Kerim'de düşünme eylemini ifade eden bu kavramlar her ne kadar birbirinden farklı manada gözükseler de önemli bir farklılık arz etmemekte ve birbirinin yerine de kullanılmaktadır. Düşünme ve akletmeyi ifade eden bütün bu terimlere baktığımızda Kur'an'ın düşünmeye ve ibret almaya son derece önem verdiğini ve insanı düşünmeye davet ettiğini apaçık görmekteyiz. Öyle ki Allah Teala; أَفَلَا يَتَفَكَّرُونَ, الَّذِينَ يَتَفَكَّرُونَ, الَّذِينَ يَذْكُرُونَ gibi ifadelerle yüzlerce ayette yer vererek bunu apaçık göstermektedir. Peygamber Efendimiz (sav) de bir hadis-i şerifinde: “Tefekkür gibi ibâdet yoktur.” (Ali el-Müttakî, Kenzü'l-Ummâl, XVI, 121) buyurarak tefekkürle kalbin feyizlenmesini, ibâdet seviyesinde gördüğünü beyan buyurmuştur.

Bu nazarla bakınca düşünme ve tefekkür etmenin mühim bir kulluk görevi ve ibadet olduğu sonucuna da varmaktayız.

Tefekkür, Allah'ın eşsiz ve eksiksiz yarattığı mahlukatı görmek, düşünmek ve bunlardan ibret almaktır. Tefekkür, varlıklara bakarak Allah'ın bir ve tek olduğunu görmektir. وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاجِدٌ kaidesince her şeyde O'nun varlığına ve birliğine delil olan ayeti idrak etmektir tefekkür.

Tefekkür, insan olmanın bir gereğidir. İnsan herhangi bir iş yapacağı zaman o işin önünü arkasını, artısını eksisini düşünüp tartar, fayda sağlayacaksa o işi yapar, faydalı olmayacaksa yapmaktan vazgeçer. Yapacağı işin neticesini hesap etmezse hüsrana da uğrayabilir. Basit bir işi bile enine boyuna hesap eden, düşünen insan, Allah'ın ayetlerini hakkıyla düşünmez, tefekkür etmez ve ibret almazsa akıl nimetinden hakkıyla istifade etmemiş ve diğer canlılardan farkını ortaya koymamış olmaz mı. Nitekim, “Yoksa sen onların gerçekten dinleyeceğini yahut düşüneneğini mi sanıyorsun? Hayır, onlar hayvanlar gibidirler. Hatta onlar, yolca daha da sapkıntırlar!” (Furkan 44) ayetinden anlaşılacağı üzere insana verilen bu akıl nimetinin gereği, dinlemek ve düşünmektir. Eşref-i mahlukat olan insan, omzuna yüklenen vazifeyi yerine getiremez

, aklını kullanarak Cenab-ı Hakk'ı tanıyıp O'na iman etmez ve küfür yolunu tutarsa, vazifesini yerine getiren ve kendi lisanıyla Allah'ı zikreden hayvandan daha aşağı düşebilir.

Müminin hayatında tefekkürün önemli bir yeri vardır. Mümin, kainat sarayındaki masnuata nazar edip Sanatkarı görmek durumundadır. Zerreden küreye, seradan süreyyaya kadar ibret nazarıyla bakıp onların üzerinde tecelli eden esma-i ilahiyeyi okumak ve marifet kesbetmek mecburiyetindedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in ilk ayeti "Yaratan Rabbinin adıyla oku! " emridir. Evet insan okumakla mükelleftir ve okumalıdır.

Peki neyi, nasıl okumak? İnsan Kur'an-ı Azim'üş-şan'ı okumalıdır, ağacı okumalı, dağı okumalı, çiçeği ve böceği okumalıdır. Yerleri ve gökleri okumalıdır. Denizleri okumalı, nehirleri okumalı, yağmuru ve bulutu okumalıdır. İnsan, en çok da kendini okumalıdır. Ancak bu okumayı Allah namına, Rahman namına yapmalıdır. Yaratan Rabbinin adına okumalıdır. Zira Allah namına okunur ise ibadet olur ve Marifetullah hasıl olur. Bu da muhabbetullahı netice verir. Eğer Allah namına okunmaz ise ilim değil cehalet olur. Hidayet değil dalalet olur. Nihayetsiz bir karanlığa düşer olur. Zaten basar, masnuatı görüp, basiret Sani'i görmezse pek garip çok çirkin düşer.

Kainat Kitabını Tefekkür

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

Bakara 2.164- “Kuşkusuz, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün değişmesinde, insanlara fayda veren yüklerle denizde seyreden gemilerde, Allah’ın gökten indirerek onunla ölü haldeki toprağa can verdiği ve orada her çeşit canlının yetişmesini sağladığı yağmurda, rüzgarları ve gökle yer arasında emre hazır bekleyen bulutları evirip çevirip yönlendirmesinde aklını kullanan bir topluluk için elbette (Allah’ın varlığına ve birliğine dair) nice deliller vardır.”

Ayet-i kerimede görüldüğü üzere Rabbimiz akıl sahibi herkes için sürekli görüp iç içe yaşadığımız bazı şeylere dikkatlerimizi çekiyor. Semanın haşmetli ve hikmetli yüzüne bakmamızı emrediyor. Dikkatle nazar edildiğinde tefekkür rasathanemize göklerin yaldızlı yüzü misafir oluyor. Dünyadan binlerce defa daha büyük ve kilometrelerce hızla hareket eden yıldızları birbirine çarpmadan, beraber gezdiren, milyonlarca olmalarına rağmen gürültü çıkartmadan idare eden, o büyük ateş kütlelerini asırlar boyu söndürmeden yandıran, güneş ve ay gibi büyük mahlukları çeşitli vazifelerle çalıştıran ve isyan etmeden mütemadiyen emrine intisal ettiren sınırsız güç ve kuvvet sahibi Zat-ı Kadir-i Hakim’in bu külli Rububiyetini ve terbiyesini görmek ve okumak gerekir.

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ

Kaf 50.6- “Üstlerindeki göğe bakmıyorlar mı? Hiçbir kusuru olmaksızın onu nasıl kurduk, nasıl süsledik” ayetinin mucibince bakıyoruz: o haşmetli sema binler yıldızlarıyla ve o yıldızlar dehşetli büyüklükleriyle ve süratli hareket etmeleriyle emri ilahi'ye isyan etmemeleri ve kendilerine tayin edilen yörüngenin bir cm veya bir saniye dışına çıkmamaları. Kadir-i Zülcelallerinin ince ve hassas bir mizan ile nihayetsiz bir intizam ile bina ettiğini görüyoruz.

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ

Yasin 36.38- “Güneş kendisine ait yerleşik bir düzene göre (yörüngesinde) akıp gider. Bu, çok güçlü ve her şeyi bilen Allah'ın takdiridir.”

Bilim adamları dünyadan bir milyon üç yüz bin defa daha büyük ve yüz elli milyon kilometre uzaklıkta olan güneşin dünyaya bir cm yaklaştığında dünyanın yanacağını, bir cm uzaklaştığında ise donacağını söylüyor. Adeta bir kuyumcu terazisi gibi bu derece hassas bir ölçü ile bu seyyareleri sema denizinde yüzdüren sınırsız kudret ve hikmet sahibinden başka kim olabilir.

Dağları ve Denizleri Oku!

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ

Kaf 50.7- “Yeryüzünü de düzledik, üzerine sarsılmaz dağlar yerleştirdik, orada her türden güzel bitkiler yetiştirdik” ayetiyle de ayrı bir tefekkür penceresi açılıyor. Dünya kendi eksenini etrafında saatte bin altı yüz elli kilometre, güneşin etrafında ise yüz yedi bin kilometre hızla dönmesine rağmen üzerindeki mahlukatı dağıtmıyor, sarsmıyor ve uzay boşluğuna fırlatmıyor.

وَأَلْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَأَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ

Nahl 12.15- “O, sizi sarsmaması için yere sağlam dağlar yerleştirdi, ırmaklar ve yollar açtı ki gideceğiniz yere ulaşabilesiniz.” Bizi sarsmaması için dağları hazineli direkler olarak yeryüzüne çakan, o dağların içlerini hayat sahibi mahlukata faydalı madenler, sular ve çeşitli maddeler ile dolduran Kerim ve Rahim olan Allah'ı tefekkür ve tezekkür etmek gerekmez mi. Yeryüzündeki nehir ve ırmakların kaynamalarına ve mütemadiyen durmadan akmalarına bakıp cemel ve ikram sahibine hayret etmek iktiza etmez mi. Nitekim bir dağın altından tükenmeden çıkan nehrin suyunu bir yıl boyunca bir yerde toplayıp buz haline getirsek belki o dağdan büyük olacak. Oysa o dağdan o nehre ayrılan kısım belki onda bir sından gelen ve asla bir

bile değildir. Ve acıptır ki o dağın büyüklüğünde de hiçbir küçülme meydana gelmemektedir. Demek bütün nehirler ve ırmaklar, ibadının ihtiyacını gören ve bilen bir Rahim ve Kerim olan Allah'ın gaybi hazinesinden gelmektedir.

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْكُلُوا مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى
الْفَلَكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

Nahl 12.14- "Taze etinden yemeniz ve mücevherini çıkarıp takınmanız için denizi hizmetinize veren de O'dur. Gemilerin denizi yarararak gittiklerini görürsün ki, bu da O'nun lütfuna nâil olmanız ve O'na şükretmeniz içindir."

Bu ve bunun gibi birçok ayetten anlıyoruz ki, denizin altı ayrı bir lütuf, üstü ise daha ayrı bir lütuf. İsmi bile bilemediğimiz enva-ı çeşit deniz ürünlerinden bizlere taze et yedirerek midemizi ve bünyemizi düşündüğü gibi inci, mercan vb. çeşit çeşit süs eşyası ve mücevher çıkararak gönlümüzü de mesrur eden yüce Rabbimizin ikramını görmeyen ve şükretmeyen insan, nasıl insan olabilir. Yüz bin ton iki yüz bin ton ağırlığındaki gemileri batırmadan, denizi yara yara, insanlara faydalı şeylerle yüzdüren Allah'ın cemaline hayret etmemek mümkün olur mu?

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا

Hud 11.6- "Yeryüzünde kıyıdayan hiçbir canlı yoktur ki rızık Allah'ın üzerine olmasın" ayetinin ifade ettiği gibi yeryüzünde sürünen, hareket eden, ayaklarıyla yürüyen, sulara yüzen, gökyüzünde uçan veya başka şekillerde hareket eden büyük, küçük, görülebilen ve görülemeyen bütün canlıları yaratan ve rızıklarını iradeleri vasıtasıyla veya kendi iradesiyle ulaştıran yine O'dur. O, yer küresini bu canlıların rızıklarını karşılayacak biçimde yarattığı gibi, her türe münasip rızıkları da yaratmıştır. Canlıların yapılarını, rızıklarını elde edecek şekilde yaratmış, besinleri temin etmeleri için bazılarını akıl ve irade gücü, bir kısmına da yalnızca içgüdü vermiştir. (Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 3 Sayfa: 148-151)

En küçük bir mikrobun rızıkını göz ardı etmediği gibi günde on beş yirmi ton yemeye ihtiyacı olan balinanın rızıkını da eksiksiz veren Allah'ın rahmet ve keremini, ilim ve kudretini müşahade etmek gerekir. O öyle bir Rezzaktır ki, bütün ikram ve ihsanlarına rağmen kendisini inkar eden kafirlere bile rızık vermeye devam etmektedir.

وَسَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ
لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

Nahl 16.12- "O, geceyle gündüzü, ayla güneşi hizmetinize verdi; yıldızlar da O'nun emrine boyun eğmişlerdir. Bunda aklını kullanan bir topluluk için önemli ibretler vardır." ayetiyle de Rabbimiz akla ve aklın gerektirdiği tefekküre vurgu yapmaktadır. Birbiri arka

Nahl 16.12- "O, geceyle gündüzü, ayla güneşi hizmetinize verdi; yıldızlar da O'nun emrine boyun eğmişlerdir. Bunda aklını kullanan bir topluluk için önemli ibretler vardır." ayetiyle de Rabbimiz akla ve aklın gerektirdiği tefekküre vurgu yapmaktadır. Birbiri arkasından gelen ve asla bir an vaktini geciktirmeyen geceyi ve gündüzü çeşitli faydalara binaen insanoğlunun hizmetine sunan, geceyi dinlenme ve örtü yapan, gündüzü çalışmak ve işe kazanmak için bir geçimlilik zamanı kılan, küre-i arzı beşer ve hayvana hoş bir beşik, güzel bir gemi yapan ve güneşi şu dünya misafirhanesine ışık verici ve ısıdırıcı bir lamba, ayı bir kandil yapan Kudret-i ilahiye semavat denizinde yüzen milyarlarca yıldız emrine boyun eğdirmektedir. Ey insan bu denli büyük ve azametli yıldızları sapan taşı çeviren bir kudrete karşı ne kadar aciz ve zayıf olduğunu anla ve böyle bir amirin emirlerini yerine getirmemekten kork.

Kainat kitabının her bir sahifesi, her bir satırı, her bir kelimesi, hatta her bir noktası saatlerce, günlerce düşünüp tefekkür edilse yine de azdır. İnsan nazarını nereye çevirse tevhid delillerini görmektedir. Hiçbir yerde intizamsızlık, ölçsüzlük veya kirlilik görmesi mümkün olmayacaktır. Bu

manayı Allah Teala Mülk Suresinde şöyle ifade etmektedir:
الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُوتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ
ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ

Mülk 67.3-4 “Yedi göğü birbiriyle tam bir uygunluk içinde yaratan O’dur. Rahmanın yaratışında hiçbir uyumsuzluk göremezsin. Gözünü çevir de bir bak, bir bozukluk görebiliyor musun? Sonra gözünü tekrar tekrar çevir de bak; (kusur arayan) göz aradığını bulamadan bitkin olarak sana dönecektir.” Hakikaten zerreden küreye, şemsten çiçeğe kadar hiçbir şeyde kusur veya noksanlık bulmak imkan dahilinde değildir. Mükemmel bir intizam, mükemmel bir mizan, mükemmel bir sanat eseri.

Hayvanat Alemi Tefekkür

Hayvanlar alemine baktığımızda da tefekkür ve tedebbür edilmesi gereken sayısız hikmetler ve deliller müşahade ediyoruz.

*Mesela, وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنْ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ
ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلًا يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ
لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ*

Nahl 16. 68-69- “Ve Rabbin bal arısına şöyle ilham etti: “Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin. Sonra her türlü besleyici ürünlerden ye; rabbinin koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!” Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet (kıvamında bir sıvı) çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda da düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır.” ayetinde görüldüğü üzere bal arısı öyle mükemmel bir mucizedir ki koca Nahl suresi onun ismiyle tesmiye edilmiş. O küçük bal makinesinin başına yerleştirilen program sayesinde kovanından çıkar, akşama kadar dolaşır, çiçeklerden alacağını alır ve yolunu kaybetmeden ve karıştırmadan gelir ve aynı kovanına tekrar girer. Küçük karnında yemeklerin en güzelini koymak ve pişirmek ve süngüçüğüne tahrip etmek ve öldürmek özelliğinde bulunan zehri, o uzvuna ve kendisine zarar vermeden ve yemeklerin en güzeli olan bala karıştırmadan

yerleştirmek son derece ilim, irade ve kudret sahibi bir zata mahsustur. Harika bir sanat olan bal arısına görüp sanatkarı bilmemek mümkün müdür?

Bal arısı, Allah'ın verdiği ilham veya içgüdü sayesinde, bizzat kendisinin ürettiği bal mumuyla kendi yuvasını yapmakta, dalak içine milimetrik ölçülerle altıgen prizma şeklinde gözcükler yerleştirmektedir. Ayetteki deyişle “her türlü besleyici ürünler”den nektar denilen bal ham maddesi ve çiçek tozu toplayarak bunları hem kendi tüketimi için hem de bal ve bal mumu yapmak için değerlendirmektedir. Bu arada meyve, sebze ve ekinlerde tozlaşmayı sağlama konusunda da bütün diğer böceklerin toplamından daha fazla iş görmektedir. “İşte bunda da düşünen bir topluluk için delil bulunmaktadır.”(Kur'an Yolu Tefsiri Cilt: 3 Sayfa: 416-418)

Aynı Nahl Suresinde bal arısı ayetinin hemen öncesinde ise Rabbimiz nazarlarımızı sağmal

;hayvanlara çeviriyor ve varlığına ve birliğine deliller olduğunu ifade ediyor

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبِنًا خَالِصًا سَائِعًا لِشَّارِبِينَ

Nahl 16.66- “Sizin için sağmal hayvanlarda da kesin olarak ibret vardır. Nitekim size hayvanın karnında, besin artıklarıyla kan arasında (oluşan), içenlere lezzet veren saf süt içiriyoruz.” Evet kan ve fişkı arasından, ne kanın rengine, ne de fişkı kokusuna bulaştırmadan ve bulandırmadan safi, temiz, halis ve mugaddi olan bembeyaz sütü içirmek, bizi bilen, ihtiyacımızı gören ve bizi sevenihayetsiz ilim ve kudret sahibi bir zata mahsustur. Bu iş, ineğin koyunun veya devenin işi olamaz. Demek her bir inek, deve, koyun, keçi gibi süt fabrikaları olan hayvanlar, lisan-1 halleriyle manen bismillah der ve Allah namına hareket eder. Rezzak namına en latif en nazif ab-1 hayat gibi bir gıdayı takdim bizlere takdim ederler

أَفَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ وَإِلَى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ
Ğaşiye 17-20- “Peki onlar devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı

Evrendeki her şey Allah'ın kudretini göstermekle birlikte Kur'an'ın ilk muhataplarının en çok sevdikleri ve sahip olmak istedikleri mal deve olduğu için önce onun yaratılışına dikkatleri çekilerek ibret almaları istenmektedir. Dayanıklılığı, binme kolaylığı, taşıma gücü; etinden, sütünden ve yününden istifade edilmesi gibi özellikleri deveyi çöl ortasında yaşayan insanlar için vazgeçilmez bir değer haline getirmiştir. Kuşkusuz burada Kur'an'ın ilk muhatapları olan Araplar için taşıdığı büyük önemden dolayı deveden söz edilmiş olup bu yalnızca bir örnektir. Asıl maksat ise insanlar için benzer şekilde değer ifade eden canlısıyla cansızıyla çeşitli nimetleri yaratmış olan Allah'ın üstün gücünü ve lütfkârlılığını hatırlatmaktır.(Kur'an Yolu Tefsiri Cilt:5 Sayfa: 611)

kainatta ne varsa benzeri küçük alem olan insanda mevcuttur. Mesela yeryüzündeki ağaçlar, insan bedenindeki tüy ve kıllara benzer, nehir ve ırmaklar ise insanın damarlarını anımsatır. Zaten kainatın mazhar olduğu esma ve sıfatlara insan bikkülliyeye mazhardır. Kainatı bir ağaç gibi düşünürsek insan o ağacın meyvesidir. En kıymetli azasıdır.

İnsan alemlerin Rabbi olan Allah'ın kendisine ne kadar kıymet verdiğinin farkında olmalıdır. Yukarıda bazılarında değindiğimiz üzere güneşten ve aydan tutun, geceye ve gündüze kadar, denizlerden ve dağlardan tutun hayvan ve bitkilere kadar her şeyi insanın hizmetine sunmuştur. Onu halife-i zemin yapmış ve kendine muhatap almıştır. Hidayetten şaşmasınlar diye kitaplar ve resuller göndermiştir. Hesaba gelmez nimetlerle donatmış ve sınırsız ihsan ve ikramda bulunmuştur.

Cenab-ı Hakk, antika bir sanatı olan insanı ahsen-i takvim suretinde yaratmış ve ona en güzel şekli vermiştir. Hiçbir azasında ölçsüzlük ve düzensizlik söz konusu değildir. Hz. Adem'den bu yana herkese Ehadiyetinin bir tezahürü olarak ayrı bir sima vermiş, farklı ve özel kılmıştır.

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافَ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْوَأْنِكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ
ayetinin ifade ettiği gibi insanların farklı farklı yaratılması, Allah'ın varlığının ve birliğinin delillerindendir.

Ayrıca vahidiyet sırrının bir tecellisi olarak bütün insanların aynı fabrikadan tek elden çıktığı da apaçık görünmektedir. Çünkü، الْوَاحِدُ لَا يَصْدُرُ إِلَّا عَنِ الْوَاحِدِ kaide-i mukarreresiyle: "Her birliği bulunan, yalnız birden sudür edecektir. Madem her şeyde ve bütün eşyada bir birlik var, demek bir tek zatın icadıdır. Bir mevcudun vahdeti varsa elbette bir vâhidden, bir elden sudür edebilir. Hususan o mevcud, gayet mükemmel bir intizam ve hassas bir mizan içinde ve câmi' bir hayata mazhar ise bilbedahe sebab-i ihtilaf ve keşmekeş olan müteaddid ellerden çıkmadığını; belki gayet Kadîr, Hakîm olan bir tek elden çıktığını gösterir. (Bediüzzaman Said Nursi, Lem'alar/209)

Evet insan, Allah'ın kendisine ihsan ettiği bu beden fabrikasını iyi analiz etmelidir. Vücutunda bulunan uzuvlardan biri olan dili, Hz. Adem'den bu yana dünyadaki bütün dilleri ve kelimeleri konuşabiliyor, yeryüzündeki tatlar adedince bütün yiyecek ve içecekleri tadıp ayırt edebiliyor. Oksijen, nefes içinde kana karıştığı vakit kanı temizliyor, hem de vücut sıcaklığını temin ediyor. Çıktığı vakit ise kudret-i ilahiyenin mucizeleri olan kelime meyvelerini veriyor.

Mütefekkir ve aynı zamanda 19. asrın büyük şâirlerinden olan Ziyâ Paşa da, kâinat kitabındaki bu ve bunun gibi ilâhî sanat eserlerini ibretle temâşâ edip:

سُبْحَانَ مَنْ تَحَيَّرَ فِي صُنْعِهِ الْعُقُولُ
سبحان من بقدرته يعجز الفحول

"Sanatına, akılların hayran olduğu Allah, kudretiyle en üstün alimleri bile aciz bırakan Allah Teala'yı tesbih ederim."

Diğer bir beytinde de:

İdrâk-i meâlî bu küçük akla gerekmez,
Zîrâ bu terâzî bu kadar sıkleti çekmez.

diyerek ilâhî kudretin azameti karşısında beşerin âcizliğini dile getirmiştir.

Rabbimiz Ali İmran Suresinin 191. ayetinde adeta kamil müminin tarifini şöyle yapmaktadır:

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

Ali İmran 3.191-

"Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her vakit) Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında tefekkür ederler (derin derin düşünürler).(ve şöyle derler:) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru!"

Bizler de, akılları âciz bırakan ilâhî sanat hârikaları karşısında Rabbimiz'in rahmetine sığınarak; "Ya Rabbi! Sen ne yücesin! Seni her türlü noksanlıktan tenzîh ederiz. Bizler Seni lâyıkiyla medh-ü senâ etmekten ve Sen'in azametine yaraşır bir kullukta bulunmaktan âciziz! Sana layık bir marifetle tanıyamadık.Sana ne kadar hamd ü senâda bulunsak azdır. Sen bizim kulluk ve mârifetimizdeki noksanlığımızı, hamd ve şükürümüzdeki âcizliğimizi bağışla!.." niyâzında bulunmalıyız.

Zuhûrunun şiddetinden gâib olan Rabbimiz'e hayranlık hissiyâtı içinde; tesbih, tahmid, tekbir, tehlil ve tâzimde bulunmalıyız. Gözümüzün gördüğü, kulağımızın işittiği her şeyde Cenâb-ı Hak'ı hatırlayıp kalp rikkati ve tefekkür derinliği kazanmalıyız.

Sâni'-i Hakîm, beden-i insanı gayet muntazam bir şehir hükmünde halk etmiştir. Damarların bir kısmı, telgraf ve telefon vazifesini görür. Bir kısmı da çeşmelerin boruları hükmünde, âb-ı hayat olan kanın cevelanına medardırlar. Kan ise içinde iki kısım küreyvat(hücre) halk edilmiş. Bir kısmı küreyvat-ı hamra(alyuvarlar) tabir edilir ki beden hüceyrelere erzak dağıtıyor ve bir kanun- u İlahî ile hüceyrelere erzak yetiştiriyor (tüccar ve erzak memurları gibi). Diğer kısmı küreyvat-ı beyzadırlar(akyuvarlar) ki ötekilere nisbeten ekalliyettedirler (azınlıktadırlar). Vazifeleri, hastalık gibi düşmanlara karşı asker gibi müdafaadır ki ne vakit müdafaaya girseler Mevlevî gibi iki hareket-i devriye ile süratli bir vaziyet-i acibe alırlar. (Bediüzzaman Said Nursi, Sözler/654)

Antika bir fabrika olan insan bedeninin her yeri ayrı bir mucize gerçekten. Bu alyuvar ve akyuvarların sayısında bir azalma veya çoğalma gibi dengesizlik olduğunda, hemen baş ağrısı, karın ağrısı gibi çeşitli hastalıklar meydana geliyor. Emanetçisi olduğumuz bu bedenimizi bu derece hassas ölçülerle dizayn eden Rabbimizin isim ve sıfatlarını görmek ve okumak gerekir.

Ubûdiyyet üç çeşittir. Kalb ile tasdik, dil ile ikrar, azalarla amel ve ibâdet... Buna göre Cenâb-ı Hakk'ın, "Allah'ı anarlar" buyruğu, dil ile yapılan kulluğa; "ayakta iken, otururken, yanları üstünde (yatar)ken" sözü azalarla yapılan kulluğa; "gökler ile yerin yaratılışı hakkında inceden inceye düşünürler" buyruğu da kalbin, fikrin ve ruhun kulluğuna bir işarettir. İnsan işte, ancak bunların toplamıdır. Dil, zikre; âzâlar şükre; kalb de tefekküre daldığında, işte bu şekilde olan kul, her şeyi ile ubûdiyyete garkolmuş olur. Bundan dolayı önceki âyet, rubûbiyyetin kemâlîne, bu âyet ise ubudiyyetin (kulluğun) kemaline delâlet etmektedir. (Fahrettin Razi, Tefsirü'l-Kebir)

Tefekkür ve tedebbürsüz kamil mümin olunamayacağını görmekteyiz. Çünkü insan sadece et ve kemikten oluşan bedenden ibaret bir varlık değildir. Yüzlerce hissiyatı, duyguları ve istidatları olan mükerrem bir varlıktır. Bütün bu hissiyat ve latifelerinin başında da kalp gelmektedir. Kalbin, ruhun ve aklın ubudiyyeti de nihayetsiz ilim, irade ve kudret sahibi Zat-ı zülcelalî ve'l-ikramın azametini, rahmet ve şefkatini müşahede etmek,

görmek ve göstermektir. Bu latifelerle, baktığı tefekkür penceresinden marifet kesbetmektir. İnsan ilim ve tefekkürüyle marifet kesbettiğinde Rabbini daha iyi tanıyacak ve taklid-i imandan tahkik-i imana yükselecektir. Böylece ibadetin ve kulluğundaki feyz ve bereketi artacak, tam bir ihlası kazanacaktır. Nitekim Hazret-i Ali radiyallahu anh- da: "İlimsiz ibadette, tefekkürsüz Kur'an tilavetinde fayda ve feyz azalır." buyurarak makbul bir ibadet hayatı için tefekkürün önemine ve gerekliliğine işaret etmiştir.

Efendimizin (asm) Hayatında Tefekkür

Peygamber efendimiz(asm), risalet görevi verilmeden önce Hira dağına çıkar ve Rabbiyle baş başa kalır, saatlerce, günlerce inzivaya çekilir ve derin tefekkür iklimine girerdi. Ahmed er-Rifâî Hazretleri bu durumu şöyle dile getirir: "Tefekkür, Hazret-i Peygamber -Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem- Efendimiz'in ilk amelidir. Zira bütün farzlardan önce O'nun ibâdeti, Allâh'ın mahlûkâtını ve nîmetlerini düşünmekten ibâretti. Öyleyse siz de tefekküre iyi sarılın ve onu ibret vesîlesi yapın."

Allah Rasulü Göklerin ve yerin yaratılışından ibret almak ve Kâbe'yi seyretmek sûretiyle uzun uzun tefekkür ederdi. Kâbe'ye gider, duvarına yaslanır ve Allah'ın varlığını, birliğini, kudretini ve azametini düşünür, insanların içinde bulunduğu dalalet sapkınlıklarını tefekkür ederdi. Geceleri mescidi nebevinin avlusuna çıkar, gökyüzünü seyrederek, namaz kılar, gözyaşları kumları ıslatarak secdelere kapanırdı. Ve saatlerce bu hal devam ederdi.

Peygamberimizin(asm) tefekkür hayatına dair bir hatırasını Hz, Âişe (ra) şöyle nakleder:

Bir gece Rasûlullah(asm) bana: Ey Âişe! İzin verirsen, geceyi Rabbime ibâdetle geçireyim, dedi. Ben de: Vallahi Seninle beraber olmayı çok severim. Ancak Seni sevindiren şeyi daha çok severim, dedim. Sonra kalktı, güzelce abdest aldı ve namaza durdu. Ağlıyordu. O kadar ağladı ki, elbisesi, mübarek sakalları, hatta secde ettiği yer sırlıklam oldu. O, bu haldeyken, Bilal namaza çağırmaya geldi. Efendimiz'in ağladığını görünce:

YA RASULALLAH! ALLAH TEALA SİZİN GEÇMİŞ VE GELECEK GÜNAHLARINIZI BAĞIŞLADIĞI HALDE NİÇİN AĞLIYORSUNUZ?DEDİ. BUNUN ÜZERİNE ALLAH RASÛÜ -SALLÂLLÂHU ALEYHİ VE SELLEM-: ALLÂH'A ÇOK ŞÜKREDEN BİR KUL OLMAYAYIM MI? VALLAHİ BU GECE BANA ÖYLE AYETLER İNDİRİLDİ Kİ, ONU OKUYUP DA ÜZERİNDE TEFEKKÜR ETMEYENLERE YAZIKLAR OLSUN! BUYURDU VE ŞU AYETLERİ OKUDU:

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ
الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ
Ali İmran 2. 190-191- “Şüphesiz ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, akl-ı selim sâhipleri için (Allâh’ın birliğini gösteren) kesin deliller vardır. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken (her an) Allâh’ı zikrederler; göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin tefekkür ederler ve: Rabbimiz! Sen bunları boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru! (derler). (İbn-i Hibbân, II, 386) Birçok hadis-i şeriflerde görüyoruz ki, Allah Rasulü(asm) kudret-i ilahiyenin eserlerine bakıp tefekkür ederek sabahlara kadar gözyaşı dökerdi. Geçmiş ve gelecek günahları bağışlanan Allah Rasulünün günahkar ümmeti olarak bizler de nihayetsiz ilim, irade ve kudret sahibi Zat

külli rububiyetini, rahmaniyetini, rahimiyetini ve azametini müşahede etmemiz ve yalnızca O’na yönelmemiz gerekir. Dünyadan bin kat daha büyük kütleleri bir sapan taşı gibi çeviren Cenab-ı Hakk’ın sınırsız güç ve kudretine karşı bir hiç mesabesinde olduğumuzun farkına vararak emrine imtisalden geri durmamamız iktiza eder. O’nun bu nihayetsiz kudret ve kuvveti karşısında sınırsız aczimizi ve fakrımızı bilip acz ve fakr yoluyla O’nun rahmet ve keremine iltica etmeliyiz.

İnsanların içinde Allah'ı en çok bilen ve Allah'dan en çok korkan Peygamber Efendimiz(sav) olmasına rağmen sık sık: "Yâ Rabbi! Seni bütün eksiklik ve noksanlıklardan tenzih ve tespih ederiz. Biz Seni Sana layık bir marifetle tanıyamadık..." niyazında bulunmuş ve istiğfar etmiştir. (Münâvî, Feyzül-Kâdîr, II, 520)

Yine bazı dualarında:

"Allah'im! Sen'in gazabından rızana, azabından affına ve Senden yine Sana sığınırım! Seni lâayık olduğun şekilde medh-ü senâdan âcizim! Sen kendini nasıl medh ü senâ etmişsen öylesin!" buyurmuşlardır. (Müslim, Salât, 222)

Rabbim bizleri, aklını gerektiği şekilde kullanıp, Kudret eserlerini tefekkür, tedebbür ve tezekkür ederek marifet kesbeden kullarından eylesin. Amellerimizi, şükürümüzü, zikrimizi ve fikrimizi kabul eylesin. Bizleri İlmîyle amel olanlardan kılsın. Muhlis ve muhlas olanlardan eylesin.